

KIRKEGÅRDEN

Februar 2016

39. årgang

1

klassisk og moderne
indretning på kirkegården

kantsætning og armering
af udearealer...

affaldssortering med bl.a.
BIKAB

G9

LANDSKAB

PARK & BYRUM

TLF: 7023 2999
WWW.G9.DK

INDHOLD

s. 04	At være til stede
s. 08	Ny ferielov
s. 10	Syv skovtyper til kirkegården
s. 16	Black Friday på kirkegården
s. 18	Træer på kirkegården
s. 26	Følelsernes rum
s. 30	Børnebegravelsespladsen på Nordre Kirkegård
s. 32	Kirkegårdene på Ærø
s. 38	Læserbrev
s. 40	På vej mod grønnere kirkegårde
s. 46	Det grønne hjørne
s. 48	Profil – Dennis Næser
s. 52	Kort nyt
s. 54	Kalender

FORSIDE

Kirkegårdens træer skaber rum, stemninger og er med til at definere kirkegården. At forvalte kirkegårdens træer kræver både glæde, indsigt og kløgt. Det kan man læse meget mere om i Henning Loofts artikel i dette nummer af Kirkegården.

REDAKTION

Redaktør:
Jens Dejgaard Jensen
Silkeborg Kirkegårde og Krematorium
Tlf. 86 82 02 44, mandag-fredag, kl. 9-15
jdj@skk.dk

Redaktion:
Anders Beck Larsen
Nyborg Kirkegårde
E-mail: anders@nyborg-kirkegaarde.dk

Tommy Christensen
Tlf. 20 41 61 86
E-mail: tcchistensen@outlook.dk

Jørn Skov
Tønder Kirkegård
E-mail: tonder-kirkegaard@mail.tele.dk

Christian Høybye Hougaard
Gjellerup Kirkegård
E-mail: chha@km.dk

Sekretariat:
Foreningen af Danske Kirkegårdsledere
Springbakken 1
9230 Svenstrup J.
E-mail: kontor@danskekirkegaarde.dk
Tlf: 60 53 59 00

Layout og tryk:
Jello ApS
Tlf. 3145 0050
E-mail: da@jello.dk

Redaktionelt stof og annoncer til 'KIRKEGÅRDEN' nr. 2, 2019 sendes til jdj@skk.dk senest d. 20. marts 2019. Artiklernes indhold er ikke nødvendigvis et udtryk for Redaktionens, FDK's eller DKL's holdning.

AT VÆRE TILSTEDE

Af Marie Vejrup Nielsen, mvn@cas.au.dk
Forsker og leder af Center for SamtidsReligion, Aarhus Universitet

For mange pårørende er urnenedsættelsen det "sidste farvel". Det er en handling uden formelle rammer og regler, og personalet på kirkegården har selv skullet finde en form; ud fra egne ideer og inspiration fra kolleger. Urnenedsættelsen kan derfor foregå meget forskelligt fra sted til sted, men det er kirkegårdens personale der definerer rammerne og fungerer som guide for dette "sidste farvel".

En del af forskningsprojektet "Død, minde og religion" stiller skarpt på kirkegårdens personales rolle i danskernes liv med døden.

Kirkegården er ramme omkring en stor del af danskernes liv med døden. Selvom der sker mange forandringer i det danske samfund i dag, så er det primære mønster stadigvæk, at de døde stedes til hvile på en kirkegård. Og det er fortsat først og fremmest Folkekirkens kirkegårde, som danner rammen omkring dette.

Derfor er det centralt at få mere at vide om, hvilken rolle kirkegårdens personale spiller i danskernes liv med døden i dag. Det var det spørgsmål, som jeg gerne ville have svar på i min del af forskningsprojektet "Død, minde og religion". Forskningsprojektet er et samarbejde mellem Aarhus Universitet og Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter, ledet af Ulla Schmidt, Aarhus Universitet. Når jeg her skriver til læsere, som har et indgående kendskab til området, så virker mange af resultaterne sikkert meget indlysende,

men formålet med delprojektet er at give andre et indblik i et område, som der ikke er et stort kendskab til. Delprojektet har fokus på personalet på Folkekirkens kirkegårde, og består af en spørgeskemaundersøgelse fra sommeren 2017 med ca. 500 besvarelser, og interviews med ca. 20 ansatte i forår og sommer 2018. Interviews og observationer i forbindelse med interviews har været fordelt over hele landet og med forskellige typer af kirkegårde. I det følgende vil der blive fokuseret på nogle indtryk fra undersøgelsen.

Den vigtige gåtur – valg af gravsted

Kirkegårdens personale er tilstede i det, som en interviewperson kaldte "den hårde uge", lige efter dødsfaldet. Her skal der træffes mange beslutninger, herunder valg af gravsted. Hver gang en familie skal vælge et gravsted, så kommer hele kirkegårdens historie og udvikling i spil. Og samtidigt skal personalet overveje, hvad lige netop disse efterladte har behov for. Personalet har alt dette med ind i mødet med de efterladte. I undersøgelsen var der et klart mål for personalet: At sikre, at de efterladte finder "det helt rigtige sted". Og dette mål nås igennem fælles gåtur på kirkegården. Det er ikke nok at vise folk en folder eller bare fortælle om mulighederne over telefonen. De efterladte skal danne sig et indtryk af, hvordan der ser ud og hvordan det føles at stå lige her. Derudover skal de også have informationer om regler og muligheder. Når de efterladte går en tur på kirkegården for at vælge gravsted, så oplever personalet ofte, at det netop er, hvordan stedet føles og ser ud, som spiller ind i valget, udover praktiske forhold. Det er også her personalet har mulighed for at danne sig et indtryk af, hvad denne familie vil. Samtidigt er alle meget bevidste om, at det kan være meget vanskeligt for folk at forholde sig til, hvordan de evt. vil bruge gravstedet fremover lige i denne periode. Personalet fungerer derfor som en guide i denne situation. Det er kun personalet, som har det indgående kendskab til netop denne kirkegård. Og det gælder ikke kun, hvordan den ser ud lige i dag, men hvordan årets gang vil betyde noget for gravstedets udseende, og hvordan en families valg af gravsted passer ind i udviklingsplaner for fremtiden. Der er meget, der spiller ind, hvis "det rigtige valg" skal falde på plads.

En ny rolle – guide for urnenedsættelser

Kirkegårdens personale møder i stigende grad familien igen i forbindelse med urnenedsættelser. Denne rolle fylder mere og mere på grund af det relativt hurtige skift fra kistejordfæstelse til urnenedsættelser. Denne forandring har haft kolossal betydning for

Folkekirkens kirkegårde i forhold til udvikling af nye gravstedstyper og håndtering af den plads, det friger. Hvad der ikke har været så meget fokus på, er, at det også betyder en ændring i personalets rolle. I dag er det sidste farvel og placeringen af den afdøde ofte noget, der sker sammen med kirkegårdens personale. Og det sker ofte uden, at der er en præst til stede. Urnenedsættelse har hele tiden været personalets arbejdsopgave fra den tid, hvor det skete uden deltagelse af efterladte. I dag er urnenedsættelsen et ritual i sin egen ret, men uden formelle rammer og regler. Det er derfor på den måde helt anderledes end de officielle ritualer omkring begravelses- eller bisættelsehandlingen. Personalet på kirkegården har selv skullet finde en form, som passer for dem, når det gælder urnenedsættelser med følge. Og det er sket ud fra en blanding af egne ideer og inspiration fra kollegaer. Der er således opstået en række helt nye former for "sidste farvel", som er meget forskellige fra sted til sted. Og dette er i dag er en central del af danskernes liv med døden. Det blev mange gange fremhævet, at personalet på kirkegården "ikke er præster". Samtidigt blev det klart, at alle oplevede, at de efterladte havde et behov for, at personalet satte nogle rammer for, hvordan en urnenedsættelse kan foregå. Også her er der brug for, at personalet fungerer som guide i en vanskelig tid.

Altid tid til en snak

Personalet på kirkegården er også tilstede i den tid, der kommer efter dødsfaldet. Det bliver ofte nævnt, at den virkelig hårde tid for de efterladte kommer, når den første tid er overstået. For når tiden går, så er andre ikke længere så opmærksomme på sorgen. Men på kirkegården er der plads og mulighed for at være i sorgen og have plads til at mindes også i måneder og år bagefter. Her spiller personalets tilstedeværelse igen en stor rolle. Det bliver fremhævet mange gange, at "vi står der jo og er på arbejde". Dette gælder selvfølgelig primært i forhold til bestemte grupper af efterladte, nemlig dem, der besøger gravstedet i personalets arbejdstid. Når det gælder spørgsmålet om at tale med de besøgende på kirkegården, så er der et grundlæggende fælles tema, nemlig at være tilgængelig for dem, der gerne vil tale. Der skal være plads og tid på kirkegården til at folk kan mindes deres efterladte, og der skal være plads og tid til, at de kan veksle nogle ord med personalet, hvis der er brug for det.

Altid tid? Udfordringer for kirkegården

Dette er bare tre eksempler på den rolle som kirkegårdens personale spiller i danskernes liv med døden i

dag. Og alle tre viser, at personalet fungerer som en vejleder og guide igennem både intense perioder og i hverdagen. Dette sker på baggrund af en blanding af faglig viden og personlige evner og baggrund. Og det fremhæves igen og igen, at en kirkegård kan noget særligt i forhold til livet med døden.

Her er vi slet ikke kommet ind på arbejdet med pasning af det grønne område, og heller ikke de store administrative- og kommunikationsopgaver, som også ligger i jobbet. Kirkegårdens personale er i kontakt med en stor mængde samarbejdspartnere, både inden for og især uden folkekirken, - alt fra bedemænd til børnehaver, kriminalforsorg og kommune. Det er således ikke kun i forhold til brugerne, men også de mange andre samarbejdspartnere, at kirkegårdens personale fungerer som kontakthoved mellem folkekirke, lokalsamfund og samfundet i det hele taget.

Men når nu kirkegården kan så meget, og kirkegårdens personale har så mange roller, hvad ses så som de største udfordringer i forhold til dette i en tid med store ændringer? Mange går positivt ind i udviklings-

opgaver og der er en accept af at kirkegårdene ændrer sig med samfundet. Men der er en bekymring for, hvad der sker, hvis det ikke længere er muligt for fast personale at have tid og rum til løse de mange forskellige arbejdsopgaver, som hører med til kirkegården. Folkekirken kirkegårde ses som velfungerende og som en central del af Folkekirken forhold ikke kun over for medlemmer, men i forhold til hele samfundet. Og dette knyttes til det, at der er fast personale tilstede, som har kendskab til kirkegården og som får gode rammer til at tilrettelægge arbejdet, så der er plads til både hårde og bløde arbejdsopgaver.

Der er meget mere at sige om materialet og det har været spændende at bruge tid sammen med personalet på kirkegården. Derfor vil jeg til sidst gerne takke alle inden for kirkegårdens personale, som har deltaget i undersøgelsen og hjulpet til med kontakter og informationer. Tak for at I tog jer tid til at besvare spørgeskema, deltage i interview og vise rundt på kirkegården. Uden dette kunne projektet ikke have ladet sig gøre. ■

WADI AL-SALAAM

Af Lene Halkjær Jensen,
lene.bladet@mail.dk

Kirkegårdens navn, Wadi Al-Salaam, kan oversættes til Fredens Dal. Det er en af verdens ældste og største kirkegårde.
Foto: Sgt. Johnnie French, Public domain.

Mange af kirkegårdens gravmonumenter er bygget op i mursten af tørret ler.
Foto: Abdolrahman Rafati, Tasnim News Agency, CC-BY-4.0

Den nærliggende Imam Ali-moské besøges hvert år af millioner af shiamuslimske pilgrimme.
Foto: Mhhossein, CC-BY-SA 4.0

Kirkegården Wadi al-Salaam ligger i Najaf i Irak. Den regnes for at være en af verdens største kirkegårde og er med på UNESCO's liste over steder, der kan optages på Verdensarvslisten.

Ud over at være en af verdens største kirkegårde, er Wadi Al-Salaam også en af de ældste kirkegårde, der stadig er i brug. Det kan dokumenteres, at begravelser har fundet sted på kirkegården i omkring 1.400 år.

Og kirkegården er i den grad stadig i brug. Under Irak-krigen blev der dagligt foretaget mellem 200 og 250 begravelser. Selv om det antal er faldet de senere år, er der ved at være pladsproblemer på den efterspurgte kirkegård, da mange shiamuslimer, fra hele verden, ønsker Wadi-Al-Salaam som deres sidste hvilested.

Shiamuslimerne betragter Najaf som et af deres mest hellige steder, og millioner af pilgrimme valfarter hvert år til Imam Ali-moskéen, der ligger tæt på kirkegården og rummer imamen Ali ibn Abi Talib's gravplads. Ali ibn

Abi Talib var fætter til profeten Muhammed, og han og hans efterkommere anses af shiamuslimerne for at være de retmæssige arvtagere og religiøse ledere efter profeten Muhammed.

På selve kirkegården er der gennem århundrederne begravet sultaner, konger, prinser og profeter, samt mange andre betydningsfulde personligheder – og millioner af troende fra hele verden.

Begravelser på kirkegården kan ske på flere forskellige måder: I en almindelig grav som i Danmark, i en grav, der er bygget op af mursten i tørret ler, i et familieejet mausoleum, eller i underjordiske krypter, der kan rumme op til 50 – 60 afdøde, og hvor der er adgang via en stige.

Kirkegården Wadi Al-Salaam har et areal på ca. 6,01 km² og udgør ca. 13% af byen Najafs samlede areal. Til sammenligning er kirkegården Ohlsdorf ved Hamborg på ca. 3,9 km² og Danmarks største kirkegård – Vestre Kirkegård i København – har et areal på 0,54 km². ■

Foto: Wurzelnohm, Public domain

AVANT
Danmark

Én maskine med hundredevis af forskellige redskabsmuligheder lige til dit behov!

Én lille kompakt men effektiv minilæsser

EGNER SIG PERFEKT TIL KIRKEGÅRDEN

- Hurtigskiftplade og Faste lyn-kobling
- En minilæsser der er nem at betjene
- God ergonomi med meget benplads
- Mulighed for en gas model
- Multi funktions display

4 uundværlige redskaber til kirkegården

Miljørive
12.000,00 kr

Skovl, standard
4.000,00 kr

Græsklipper 1200
21.500,00 kr

Løvsuger
42.000,00 kr

RING FOR EN DEMONSTRATION

Sjælland: 59 65 60 37 - Industrivej 17, 4534 Hørve

Jylland: 86 95 75 22 - Århusvej 12, 8670 Låsby

NY FERIELOV

Af Jens Døjgaard Jensen,
jdj@skk.dk

Det er snart slut med at optjene ferie i ét år, for dernæst at afholde ferien i det følgende år. Et EU-direktiv implementeres, og herefter optjenes og afholdes ferie samtidigt, eller i hvert fald med mindre forsinkelse. 2019 og 2020 er overgangsår.

Både den gamle og den nye ferielov giver alle lønmodtagere ret til 5 ugers ferie. Princippet er, at pr. arbejds måned optjener vi 2,08 feriedag, svarende til 25 feriedage/5 ugers ferie pr. år.

Det nye er, at perioden mellem optjening og afholdelse af ferie afkortes. I den gamle ferielov går der fra 1. optjningsmåned til 1. feriemåned op til 16 måneder – og en så lang tilbageholdelse af lønmidler er i strid med et EU-direktiv. Den gamle ferielovs princip om forskudt optjening/afholdelse blev indført i 1938.

I den nye ferielov optjener vi årets 25 feriedage i løbet af

12 måneder fra 1. september til 31. august – og vi afholder ferien i samme periode + 4 måneder, dvs. i løbet af 16 måneder, fra 1. september til 31. december.

Overgangen mellem gammel og ny ferielov

Fra 1. januar til 31. august 2019 optjener vi 16,7 feriedage, som kan holdes 1. maj-31. august 2020.

Fra 1. september 2019 til 31. august 2020 optjener vi ferie, som indefrysnes i "Lønmodtagernes Fond for Tilgodehavende Feriemidler". Disse indefrosne feriemidler bliver udbetalt i forbindelse med pensionering.

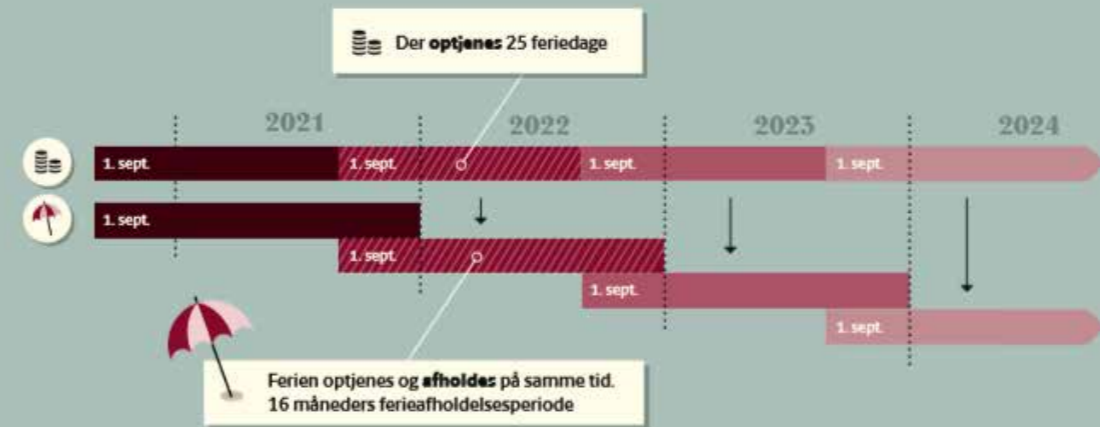
Og fra 1. september 2020 er vi klar til det nye princip, hvor ferie optjenes og afholdes samtidigt.

Nyansatte og ferie

Fra 1. september 2020 er den nye ferielov fuldt implementeret, og nyansatte – også nyuddannede – optjener og afholder ferie på lige vilkår med kolleger med anciennitet. I overgangsåret 1. september 2019 – 31. august 2020, hvor feriedagene indefrysnes, er der en overgangsordning for

Ny ferielov med samtidighedsferie

Med den nye ferielov optjener og afholder lønmodtageren sin ferie på samme tid over en periode på 12 måneder fra 1. september til 31. august. Lønmodtageren har dog mulighed for at afholde ferien i yderligere fire måneder, så der er 16 måneder til at afholde sin ferie i (ferieafholdelsesperioden). Det giver øget fleksibilitet til at afholde ferien.

På beskæftigelsesministeriets hjemmeside kan du finde diverse faktaark, der beskriver de forskellige scenarier med gammel og ny ferielov, samt overgangen, der måske bliver en lidt tung sag i personaleadministrationen. Screenshot fra www.bm.dk

nyansatte: De har mulighed for at få udbetalt op til 8,3 "fondsferiedage" i perioden 1. maj – 30. september 2020, hvis de har optjent for få feriedage inden 1. september 2019.

Særlige feriedage

Den 6. ferieuge er i udgangspunktet ikke omfattet af ferielovens nye bestemmelser, da den er aftalt mellem overenskomstparter. Tør man håbe, at den 6. ferieuge får et parallelt forløb med de 5 ferieuuger, når overenskomstparterne får talt sammen? ■

Nyttige links:

www.ld.dk
www.bm.dk, søg på ny ferielov

www.vmloader.dk | 9744 1700 | 6161 6942

Vinderup Maskiner A/S

Kontakt en VM Loader forhandler i dit nærområde

Vinderup & Nykøbing | Vinderup Maskiner | 9744 1700 | 6161 6942
 Sønderborg | Sønderborg Skov - park & have | 7443 4050
 Varde | Varde Have og Skovmaskiner | 8615 6302
 Køge | Minitraktorgården Køge | 5599 3737
 Næstved | Minitraktorgården | 5572 5376
 Hornslet | Elite Service | 7521 0940

Besøg www.vmloader.dk og se det fulde produktprogram

1022LX (22hk)
PRIS
117.800,-

1026LX (26 hk)
PRIS
144.800,-

Priserne er excl. moms

Kubotamotor, 3 cyl. m/vandkøling, Hurtigskift Redskabshydraulik i joystick og komplet lyspakke

SYV SKOVTYPER TIL KIRKEGÅRDEN

Tekst og illustration:

Annette Klüver Andersen, annettekluver@icloud.com

Lykke Marott Bitsch, lykkemarott@hotmail.com

Landskabsarkitektstuderende, Københavns Universitet

Fig. I: I Paradishaven i Hesede Skov har kulturprægede arter fået lov til at udfolde sig i et skovmiljø. Stedet har inspireret os til Skoven omkring eksisterende elementer.

Skovkirkegårdstanken stammer fra begyndelsen af det 20. århundrede, hvor arkitekten Hans Grässel udviklede ideen om at tilføre symbolværdi til begravelsespladsen ved at sætte skovtræernes livscyklus ind i kirkegårds-sammenhæng. Tankerne foldede sig ud på München Waldfriedhof (1907) og inspirerede senere de svenske arkitekter Gunnar Asplund og Sigurd Lewerentz i udformningen af Skogskyrkogården i Stockholm (1915-1935) som introducerede nye aspekter i skovkirkegårdsdesign; begravelse i en eksisterende moden skov.

Som landskabsarkitektstuderende er vi særligt nysgerige overfor de landskaber, der udfolder sig på kirke-

gårde. Siden vores praktikophold hos Vejle Kirkegårde har interessen bredt sig i forskellige retninger. I foråret 2018 beslutter vi os for at undersøge skovaspektets muligheder indenfor kirkegårdens rammer for at blive klogere på, hvor meget skovmiljø der er kan være på en kirkegård. Dette spørgsmål opstår i takt med vi får kendskab til begrebet naturnær skovdrift. Efterfølgende får vi med skovprofessor Jørgen Bo Larsen som vejleder, mulighed for at kombinere skovbrugsprincipper og kirkegårdsdesign i et arbejde, der resulterer i 7 skovtyper (fig. III) til brug for urnebegravelse på kirkegårde.

Fig. II: Et passende plantemønster er forudsætningen for at skoven opleves med en højere grad af naturpræg, specielt i skovens første år, inden udtyndinger spiller en afgørende i skovens udformning.

Naturnær skovdrift som inspiration

Den fundamentale idé bag naturnær skovdrift, er at lade naturen tage sig af så meget af driften som muligt, med henblik på at reducere omkostningerne til netop driften. I den naturnære skovdrift vægtes hensynet til arternes morfologi og vækstbetingelser højt, lige fra planlægning og sammensætning af arter til drift og udtynding. Den fler-etagerede skovstruktur er et centralt begreb i den naturnære skov. En etageret struktur indfinder sig ofte naturligt i en moden skovbevoksning, således at skoven består af flere vertikale lag med trælag, busklag og skovbund. Ud fra ønsket om at skabe en hurtig skov med et fornuftigt kronedække og et produktivt begravningsafsnit, er plantetallet ved etablering højt, fra 1.000 - 4.000 træer/ha (fig IV). Derved bliver planteafstanden 1,5 - 3 m, i det tilfælde hvor planteafstanden er lille vil højdetilvæksten øges, skoven vil hurtigt vise sig, til gengæld må der udtyndes rettidigt for at træerne kan udvikle sig optimalt på længere sigt. Grundet skovafsnitens begrænsede areal er naturlig foryngelse ikke muligt på kirkegården. I stedet vægtes en etageret længelevende skov, derfor er de 7 skovtyper baseret på hovedtræ-arter, der lever mindst 200-300 år. Eg og/eller skovfyr spiller en afgørende rolle, da de viser stor robusthed. Begge arter er jordbundstolerante og udvikler dybe rodsystemer, som minimerer risikoen ved stormfald. I ungdomsfasen har både eg og skovfyr pælerod, som muliggør begravelse ganske tæt på træets stamme. Skovens stabilitet vil ikke påvirkes af de løbende forstyrrelser urnenedsættelser medfører.

For at opnå en naturnær skovstemning bør kronedækket være på minimum 60% (Wichmann, 2007). Dertil kommer de forskellige udtryk skoven kan have; Hvordan fornemmes skoven under trækroneerne og hvordan spiller trækroneerne sammen med planterne i skovens indre?

Hvordan er udsynet inde i skoven? Hvordan virker skovbunden, vild eller med kulturpræg? Det er kombinationen af disse forhold, der skaber skovens stemning. I arbejdet med de nye skovtyper, har vi ønsket at skabe en naturnær atmosfære og et selvgroet udtryk ved brugen af hjemmehørende arter, passende plantemønstre, (fig.I), og ved at anvise nænsom pleje og drift. Den danske kirkegård har ofte en formet karakter, hvor det naturnære skovafsnit kan skabe en spændende og overraskende kontrast til de velkendte kirkegårdsomgivelser og medvirke til at øge oplevelsesværdien for besøgende. I det følgende beskrives de 7 skovtyper (fig. III) med træartsblandinger samt skovoplevelser i tekst og illustrationer. Skovenes titler udtrykker den tilsigtede atmosfære: Den lave stævningssskov, Den åbne græsningsskov, Skov omkring eksisterende elementer, Den fortryllende skov, Den stille skov, Den enkle skov og Den vilde skov.

1. Den lave stævningssskov

Stævningssskoven er den ældste form for skovdrift, dertil har den høj kulturhistorisk værdi. Skoven er en lavskov, der egner sig til mindre arealer (min. 30 x 30 m), hvor der ønskes en lav struktur, af hensyn til kirkeindsigt. Det varige skovbillede opnås hurtigt. Skovbilledet er i konstant forandring og kronedækningen bliver løbende brudt, som følge af stævningsdriften (godt 5% af arealet ryddes årligt). Skoven fremtræder i sin helhed lysåben, samtidig giver de flerstammede strukturer og det lave kronetag, oplevelsen af tæt skov med mindre rum. Skovbundsfloraen er varieret og frodig grundet den vekslende lysmængde, fra partier med græs til kolonier af hvid anemone. Der kan med fordel placeres en fuldkronet eg som fællesmonument i stævningssskoven, som også kan fungere som et areal for den anonyme Askefælles. Arealet tilplantes udelukkende med blivende træer i bølget forløb (fig. II).

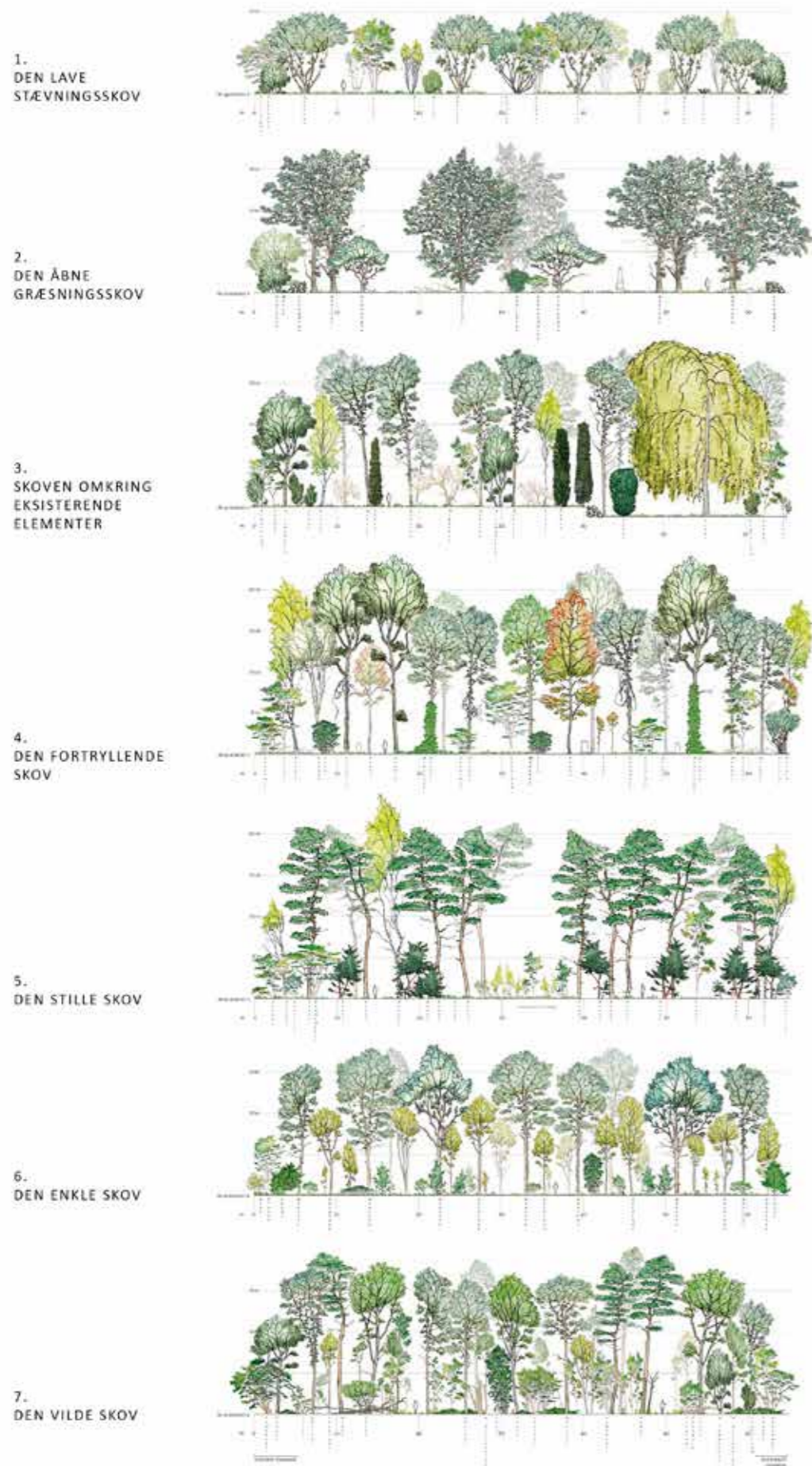

Fig. III: En lavskov og 6 højskove til inspiration ved overvejelser om urne-afsnit i en skovkirkegård. Skovtypernes forskellighed opstår i kombination af arter i en fler-etageret skovstruktur. Illustrationerne viser skovens billede med træarternes forskellige højde og bredde ved år 60 efter plantning (udregnet v.h.j.a. Statens Forstlige Forsøgsvæsen Skovbrugstabeller 1990). Undtagelsesvis er Den lave stævningsskov vist år 20, hvor hoved-træarterne har gennemgået mindst én stævning.

De første stævninger finder sted når det vurderes at træerne er i god vækst. Skoven driftes efter et rotationsprincip, således at der konstant sikres en varig repræsentation af arter i forskellige stadier. Det er vigtigt at plejen målrettes således, at egen kan vokse i den øverste del af kronelaget. Den maksimale træhøjde må ikke overstige 8 – 10 m., da ny-stævnedede træer kræver et tilstrækkeligt lysindfald. Stævningsdrift forudsætter viden om de enkeltes artes genvækstevne og trivsel på den givne lokalitet.

2. Den åbne græsningsskov

Denne skovtype er inspireret af den klassiske kulturhistoriske græsningsskov. Skoven adskiller sig fra de andre skovtyper ved at have et mindre kronedække. De øvrige træ- og buskarter er hjemmehørende og typiske arter fra overdrev og græsningsskov; skovæble, tjørn og ene. Målet for det varige billede er, de store fuldkronede ege i højt græs, og det er således vigtigt at fremme solitære træers stabilitet og udvikling. Vejrlige forhold bliver afgørende for oplevelsen i den åbne skov; stille regn, bagende sol, vind i de store trætoppe, bølgende græs, samt årstidens forskelligartede lys. Under de bredkronede ege, som er ceremonielle holddepunkter i landskabet, vil der kunne søges ly og ophold. Introduceres græssende dyr, tilføres skoven yderligere et værdifuldt oplevelsesaspekt. Skoven er særdeles velegnet i kirkegårdens periferi, som overgang til det åbne land.

Unge egetræer plantes i grupper af forskellige former og størrelser, så de enkelte trægrupper tidligt udgør større volumener. Hyppig udtynding i trægrupperne er essentielt, for at opnå den åbne græsningsskov. Når blivende træer er endeligt udvalgte og uønskede træer fjernet, stoppes al drift og træerne overlades til den naturlige dynamik. Skovbunden domineres af græs med høslet 2 gange årligt, samt jævnlig klipning af anlæggets græsstier.

3. Skov omkring eksisterende elementer

Denne skov tager sin begyndelse ved nøje udvælgelse af bevaringsværdige eksisterende arter til skoven. Lyskrav bør medtages som vigtigt udvælgelseskræterium. Mellem kirkegårdens eksoter plantes en egetræsskov, egekronerne lader lys passere til de udvalgte arter. De mere lyskrævende eksoter sikres, ved at etablere permanente lysninger i skoven. Skoven integrerer spektakulære kirkegårdselementer under et lysåbent kronetag. Stengærder kan sammen med værdifulde træer indtænkes i skovens rum. Egeskovens lysindfald giver mulighed for et frodigt busklag og en artsrig skovbundsflora, og er ligeledes nøglen til at bevare flest mulige eksisterende arter fra kirkegårdsanlægget. Kombinationen af eksoter, kirkegårdens juveler, og hjemmehørende skovarter opdeler skoven i mindre rum med karakter af aboret. Stilkeg og vintereg indplantes i

grupper mellem bevarede kirkegårds-arter. Plantningerne vil hurtigt danne selvstændige volumener mellem kirkegårdens større elementer og derved matche disses størrelse. Gruppeplantningen udviskes gradvist når træerne udtyndes og egeskovens kronetag lukker sig.

4. Den fortryllende skov

Denne skovtype er lys og etageret og rummer betydelig variation. Kronelaget domineres af den hjemmehørende stilkeg, rødeg og frynseeg. Blodbøg introduceres når egne er veletablerede, og spiller en vigtig rolle i den nederste del af kronetaget, sammen med røn og guldragn. Vertikal frodighed indarbejdes med klatrehortensia der blomstrer i fuld skygge, og clematis-arter som vil slynge sig og indfinde sig i den nederste del af skoven. Dette er i høj grad en iscenesat skov, hvis særpræg viser sig som visuelle og taktile sanseindtryk - iøjnefaldende planter, bark, blomster, frugter og frøstande, bladformer og farver ved løvfald. Skoven fremhæver planternes særlige kvaliteter på en ny måde. Besøgende kan opleve den unikke artssammensætning som inspirerende. Skovens område tilplantes med egearter i bølget forløb (fig. II). De resterende arter indplantes efter første udtynding af eg. Blodbøg introduceres efter 30 år og vil på længere sigt presse egen. Derfor må blodbøgen driftes målrettet og holdes mod sin natur under egen. Skoven kræver løbende opmærksomhed og pleje for at skabe en delvist åben struktur.

5. Den stille skov

Skovbilledet er strukturelt ensartet, og den lyskrævende skovfyr dominerer kronelaget. Inde i skoven vil variation og kontrast opleves ved en central permanent lysning af unge birk og røn. Kombinationen af skovfyr og taks vil ikke naturligt forekomme, da taks almindeligvis ses under bøg. Dog forventes det, at blandingen egner sig til sameksistens, da begge træarter er jordbundstolerante, og deres forskellige vækstbetingelser samt placering i skovens lag udgør et stabilt system. Skoven har en rolig og kultiveret fremtrædelsesform. Det er en stedsegrøn skov, som ikke skifter nævneværdig karakter i løbet af året, og er et foretrukket føde- og redested for fugle og eger. Skovbunden vil være dækket af fyrrenåle og kogler, som fungerer som blødt sti-materiale, der dæmper bevægelse og lyd og afgiver en behagelig duft. I nåleskovens rolige rammer skærmes besøgende mod vind, direkte sollys og forstyrrelser fra tilstødende omgivelser. Den permanente lysning lader lys og frodighed udfolde sig og antyder livskraft og ny begyndelse. Lige dele birk og skovfyr plantes tæt (fig. IV) i spiral mønster (fig. II). Taks indplantes i underskoven, hvor den i ungdomsfasen optræder som buske og senere som mellemstore træer. Kraftig udtynding af birk og fyr foretages når fyr har nået den ønskede højde.

	DOMINERENDE TRÆARTER OG LEDSAGEARTER	ANTAL TRÆER V. ETABLERING 0,42 ha	SKOV KARAKTER	ØJEBLIKKELIG BEGRAVELSES POTENTIALE	OPHOLD OG TILGÆNGE LIGHED	PLEJE	KRONEDÆKKE
1. DEN LAVE STÆVNINGSSKOV	stilkeg 60% birk, hassel, alm. røn, skovlind 40%	*840-1260	artsrig og kompakt	X	X	+++++	**
2. DEN ÅBNE GRÆSNINGSSKOV	stilkeg 50% alm. tjørn 50%	420-840	lysåben	X	begrænset tilgængelighed	++++	
3. SKOVEN OMKRING EKISTERENDE ELEMENTER	eg eksisterende arter	stedsspecifikt	frodig og kultiveret	X	X	+++	
4. DEN FORTRYLLENDE SKOV	stilkeg 60% rødeg 20%, frynseeg 5%, blodbøg 15%, alm. røn, guldregn	840	frodig og farverig		X	+++++	
5. DEN STILLE SKOV	skovfyr 60% alm. taks 40% underskov af: alm. røn, taks	1260-1680	stedsegrøn og omsluttende		X	+++	
6. DEN ENKLE SKOV	Stilkeg/vintereg: 50%, dominerende avnæg: 50%, med-dominerende	1260-1680	skygget og kultiveret		X	+	
7. DEN VILDE SKOV	stilkeg 50 % skovlind 25%, skovfyr 25%. underskov: navr, avnbøg, spidsløn, skovelm	840	artsrig og tæt		begrænset tilgængelighed	++	

* Bemærk at den lave stævningskov kan etableres på min. 30 x 30 m (mindre end 0,1 ha). ** Kronedækket er varierende og dynamisk, bestemt af driftsformen; stævnning.

Fig. IV: Oversigt med relevante forhold, som kan få indflydelse for planlægningen af et skovkirkegårdsafsnit.

6. Den enkle skov

Ved hjælp af arternes forskellige højde, samt lys- og skyggetolerance, er det muligt at skabe et stabilt og simpelt skovsystem, som viser sig ved træernes naturligt og tydeligt lagdelte organisering. Eg og avnbøg udvikler et dobbelt kronetag; egetræernes kroner finder sig naturligt i det øverste lag og avnbøgens kroner umiddelbart herunder. Skovens rumlige virkning er præget af stammer, der fremstår som en lav søjlehal med et massivt kronetag. Under trækroneerne er skoven åben og enkel med godt udsyn. Stammernes overflader; egens furede og avnbøgens glatte snoede stamme er en spændende og iøjnefaldende kombination. Stilkeg og vintereg plantes i et spiralmønster (fig. II) sammen med avnbøg. Såfremt skyggende træarter spredes fra kirkegården ind i systemets busklag, tyndes disse løbende for at undgå, at der opstår konflikter med egen i ungdomsfasen. Plantemønster, tilbageholdende drift, og

tilid til naturens processer, er nøglen til søjlehallens succes.

7. Den vilde skov

Med inspiration i en urørt skov presses skovafsnittet yderligere mod naturlig udvikling. Alle skovens stadier er repræsenteret lige fra spiren til det gamle frønnede træ. Faldende træer og grene må tages ned af hensyn til de besøgendes sikkerhed, men det døde ved bør forblive på arealet og indgå i skovens processer. Skoven omslutter de besøgende og kan bedst karakteriseres som et 'vildt' skovlandskab. En sti gennem skoven giver udsyn til himlen, mens resten af skoven er tæt og urskovsagtig. Skoven kan betragtes som en askefællesgrav - med ekstremt naturpræg på indviet jord, hvor menneskelig indgriben og drift er minimal, for at understøtte skovens vilde fremtræden. Biologisk mangfoldighed og træer i alle aldre hjælper til at forstå det ubegribelige

ved livets cyklus. Eg, fyr og lind plantes i et spiralmønster (fig. II). Naturlige processer samt varsom indgriben skal sørge for en bred vifte af arter, derfor må undertrykte arter hjælpes til en plads i skovens system, for at skabe høj mangfoldighed i skovens vedplanter.

Overvejelser om omstilling

Når området til skovafsnittet udvælges, bør man overveje, hvordan der bedst etableres en overgang så den besøgende/sørgende oplever et tydeligt stemningskifte. Et skovbryn er en uundværlig ramme om skoven, som samtidig markerer en anden driftsform end den sædvanlige kirkegårdsdrift. Skovens indre rum må, udover træarterne, også bestå af et busklag og en skovbund. Busklaget udgør de vedplanter den besøgende møder i øjenhøjde. I en etageret skovkirkegård skaber det mulighed for intimitet og individuel sorgbearbejdelse. Opmærksomheden rettes naturligt mod skovbunden, hvor gravstenene er placeret, derfor bør skovbundsarter med naturpræg vælges, for at fuldende skovoplevelsen.

I den naturnære skovdrift er naturens egne processer i fokus. Derfor bør skovklimaet vægtes højere end orden og renholdelse. Blade skal ikke fjernes fra skovbunden, og beskæring af træer udføres med fokus på træets rolle i skovens system frem for formgivning. Spæde træer vil spire i skovbunden og hjælpe det selvgroede udtryk på vej indtil de bliver de blivende træer og buske. Snitflader fra motorsavs-beskæring og formede træer modarbejder en troværdig skovstemning. Etableringen af skov på kirkegården kan synes omfattende og langsigtet, og skove fordrer da også særlig indsats og opmærksomhed specielt ved etableringen samt i ungdomsfasen. Skovtype 1-7 udmærker sig, dog på vidt forskellig vis (fig. IV); **Den lave stævningskov** kan etableres på et beskedent areal på 30 x 30 m. (fig. IV), som allerede efter 5 - 7 år har lavskovens fremtræden og kvalitet.

Skov omkring eksisterende elementer er åben for øjeblikkelig begravelsesaktivitet og den eksisterende kirkegårdsbeplantning medvirker til en spændende overgang til et skovmiljø.

Den enkle skov er et stabilt skovsystem, hvor få træarter demonstrerer strukturel sameksistens med et åbent skovrum, hvor udsynet er godt og skovens kvaliteter udvikles over lang tid.

Arealets størrelse samt skovafsnittets udstrækning spiller en afgørende rolle. Egne observationer bekræfter viden om skovens størrelse i relation til sansning af skovens stemning - vi stillede spørgsmålet; hvornår kan man egentlig tale om en skov? Vi anbefaler et minimumsareal på 60 x 70 m. (0,42 ha) for skovtype 2-7. Det

er afgørende at disse anlægges på et tilstrækkelig stort areal, for at skabe grundlag for den rette skovstemning. De 7 beskrevne skovtyper er ikke udtømmende, men tænkt som inspiration og som et værktøj til dialog når kirkegården planlægger et skovafsnit, eller hvis eks. større græsflader skal omdannes for at imødekomme et ønske om vildere natur på kirkegården. ■

Illustrationerne til de 7 skovtyper (fig. III) er skabt ved hjælp af et omfattende håndtegnet træbibliotek venligst stillet til rådighed af Anders Busse Nielsen, Professor i landskabsarkitektur.

Litteraturliste

- Brander, P.E. et al. (2010) *Træer og buske i by og land*, Frederiksberg, Grønt Miljø.
- Constant, C. (2012) 'The Woodland Cemetery and Swedish Burial Reform', chapter four in: *Toward a spiritual landscape*, Minnesota, University Press.
- Gustavsson R. & Ingelög, T. (1994) *Det Nya Landskapet*, Jönköping, Skogsstyrelsen.
- Lassen, J.N. & Larsen, J.B. et al. (2013) *Danmarks nye skove, håndbog i skovrejsning og skovudvikling*.
- Frederiksberg, Landskabsværkstedet.
- Larsen, J.B.(eds.) et al. (2005) *Naturnær skovdrift*, København, Dansk Skovforening.
- Stahlschmidt, P. (1984) 'Landskab', *Det formede, det dyrkede og det selvgroede udtryk* 1984 (4), p. 77.
- Wichmann T. K. (2007) 'Bachelor report', Skovkirkegård på Vestre, Københavns Universitet, Skov & Landskab, København.

Referenceværker

- Charlottenlund Skov, søjlehallen i den vestlige del
- Draved Skov Egelundsparken
- Albertslund, skovholmene
- Gladsaxe Kirkegård, skovkirkegårdsafsnittet
- Jægersborg Dyrehave
- Mariebjerg Kirkegård
- Paradishaven, Hesele Skov
- Suserup Skov
- Vestre Kirkegård, den stedsegrønne bevoksning i sektion B, C & D.

– PÅ KIRKEGÅRDEN

Tekst og foto: Tommy Christensen,
tchristensen@outlook.dk

Ca. 44.000 (eller 83 %) af de afdøde bliver kremeret. De fleste pårørende vælger at urnen efterfølgende skal nedsættes på en kirkegård. Det udløser en rabat til folkekirkens medlemmer på ca. 625 kr. for selve urnenedsættelsen.

På det seneste har det været omtalt i dagspressen, at flere provstier nu vil gøre det gratis for folkekirkens medlemmer at erhverve et gravsted og at få en kiste eller en urne nedsat.

Økonomi omkring kirkegårdsdrift har fyldt meget i de senere år, og det har ikke skortet på opfordringer og krav fra systemet; kirkeministerium, stifter og provstier, til menighedsråd og kirkegårdsbestyrelser om en større øko-

nomisk bevidsthed. Godt nok er den danske kirkegård en servicevirksomhed, men man ser gerne at det gigantiske underskud minimeres, så man ikke burde kigge lidt på kostpriser og driften af kirkegårde i almindelighed?

Små 2.000 menighedsråd trækker så i arbejdstøjet for at opfylde ønsker og krav oppe fra i systemet og denne øvelse ligger ikke altid lige til højrebænet, da man har vidt forskellige forudsætninger for at gennemskue alle aspekterne i

På landsplan vælger ca. 9.000 en kistebegravelse. Her får folkekirkens medlemmer en noget større rabat; nemlig ca. 4.000 kr.

sådan en øvelse. Derfor oplever vi meget store forskelle på kirkegårdenes takster: Menighedsrådsmedlemmer, gravere og kirkegårdsledere er forskellige, nogle er "business-mindede", andre er "service-mindede" og nogle er måske slet ikke "mindede"?

Ikke medlemmer af folkekirken skal selvklart betale for kirkegårdenes ydelser, men man kan spørge sig selv om kirkegårdenes ydelser skal koste eller være gratis for medlemmer af folkekirken. For min skyld må det meget gerne være gratis, måske kirkeskatten blot skal justeres lidt derefter. Men der burde ikke kunne stilles spørgsmål om ensartede priser for ensartede ydelser, uanset om det er i Storkøbenhavn eller det er i Vendsyssel. Så hvorfor belemre 2.000 menighedsråd med komplicerede kostprisberegninger, når vi har højtuddannede folk siddende overalt i systemet, her tænker jeg kirkeministerium og stifter, som uden de store dikkedarer burde kunne fortælle os hvad tingene skulle koste for at nå de ønskede mål. Aner man lidt ansvarsflygtighed her, eller?

Udsalg på kirkegården

Sidste nyt er at man i mange provstier nu vil gøre det praktiske arbejde omkring urnenedsættelse og kistebegravelse gratis for medlemmer af folkekirken, ligesom også erhvervelsen af gravstedet skal være gratis. Erhvervelsen af gravstedet er allerede gratis rigtig mange steder, og har altid været det, for medlemmer af folkekirken. Enkelte steder er begravelsen også gratis, men ellers er udgiften fra kirkegården til de pårørende omkring ca. 4.000 kr. for gravearbejde og pyntning af den kastede grav i forbindelse med en kistenedsættelse. Denne pris afspejler kirkegårdenes udgift

til entreprenør, samt tids- og materialeforbrug.

Når det drejer sig om en urnenedsættelse, er udgiften fra kirkegården til de pårørende ca. 625 kr. Kremering af den afdøde i forbindelse med en bisættelse, med kirkeministeriet som øverste myndighed, er ligeledes en udgift fra folkekirken til de pårørende på ca. 3.000 kr. Altså en samlet udgift i alt ca. 3.625 kr. til de pårørende for kremering og urnenedsættelse.

I Danmark er der ca. 9.000 kistebegravelse og 44.000 kremeringer årligt. (2017 tal)

Altså en rabat fra folkekirken på ca. 4.000 kr. i forbindelse med ca. 9.000 kistebegravelse.

Rabatten fra folkekirken på ca. 625 kr. i forbindelse med de ca. 44.000 kremeringer og urnenedsættelser må siges at være en væsentligt mindre rabat, men det er måske det man kalder økonomisk bevidsthed?

Økonomisk forskelsbehandling

I min tid som kirkegårdsleder i den danske folkekirke har jeg haft det rigtig godt med at kunne fortælle de pårørende, at det selvfølgelig ikke må være økonomi der bestemmer om folk vælger begravelse frem for kremering, nej slet ikke, her er det helt andre værdier der er i spil.

Men hvis vi fokuserer på fakturaer fra kirkegårde og folkekirken til de pårørende, er det netop økonomisk forskelsbehandling der springer i øjnene; at man gør en bedre handel ved at vælge kistebegravelse frem for kremering/urnenedsættelse med denne nye "rabatordning". ■

TRÆER PÅ KIRKEGÅRDEN

Tekst og foto: Henning Looft, looft@paradis.dk
Landskabsarkitekt mdl

Egen kirke og kirkegård set fra hovedvejen 2016. Kirke og træer udgør en helhed der er let at opfatte og forstå. Oplevelsen ændres konstant med himlen og årstiden. Foto Signe Moos.

Store fuldkronede træer er et symbol på, at her foregår der noget vigtigt. Kirker, slotte, herregårde, palæer og pladser er steder, hvor træer næsten altid spiller en væsentlig rolle og markerer, at her er der noget af stor betydning for vores liv.

Sådan er det også med kirkegårde og har været det i århundreder. Træer betyder så meget, både som symboler og som fysiske elementer, og rækker, ligesom bygværkerne, langt ud over menneskers tid.

Træer er levende og har livsfaser på to måder. Der er årstidsvariationen, hvor mange med begejstring oplever

træernes løvspring, blomstring, efterårsfarver og grenstruktur om vinteren. Og når vinteren har varet længe nok, starter det hele forfra. Hvert år.

Og træet har livsfaser som alle andre. Ung, moden, gammel og forfald. For egetræer kan det nemt dreje sig om 500 år. Man kan kun have respekt for væsener, der kan blive så gamle. Også selvom det for andre kun er 200 eller 300 år.

Glæden ved at dyrke og forvalte træer er meget stor hos de fleste jeg har mødt. Med baggrund i mange besøg og samtaler på danske kirkegårde giver jeg her et indblik

Randtræer af lind på Kragelund kirkegård 2012. Uden træer ville kirkegården flyde sammen landskabet. Træerne definerer kirkegården som et særligt sted, beliggende i en landsby og som en del af et større landskab.

Store lind på Ullerup kirkegård 2011. Træerne er vokset sammen med stendiget og sådan må det forblive. Selv med den store afstand til kronen formår træerne at danne væg om kirkegården og skærme mod omgivelserne.

i nogle af de forhold der er afgørende for succes med træer, nogle muligheder for anvendelse og nogle tanker om, hvor der især skal være opmærksomhed.

Kirkegårdene i landskabet

I det danske landskab er kirkegårdene typisk defineret af kirke, de store træer og en præcis afgrænsning med mur eller dige. Et meget karakteristisk og velkendt udtryk.

Det samme gælder i mange landsbyer og mindre byer, hvor kirke og kirkegård ofte er vægtige midtpunkter og træerne er af stor betydning for oplevelsen.

Kirkegårdenes træer har en særlig position. Kirken er statisk og forandrer sig ikke men træerne er dynamiske og forandrer sig både over lang tid og i det enkelte år med årstidsvariationen. Samspillet mellem kirke og træer er et væsentligt kulturhistorisk udtryk og har været det i mange århundreder. Kirkegårdene er udtryk for en kultur, der er udviklet gennem generationer og som fortsat vil udvikles. Langsomt, men dog ganske mærkbart over få årtier.

I de senere år er dynamikken blevet forstærket, mere

eller mindre tilsigtet. Stormfald og sygdomsangreb har været hyppige og har reduceret antallet af træer, medens andre er fældet af ukendte årsager eller har fået amputeret kronen, så helheden ikke er så markant. Tilsyneladende er der opstået et vist efterslæb i plantning af nye træer.

Tager man på en virtuel flyvetur på internettets luftfoto for at studere kirkegårde og deres træer, kan man besøge rigtig mange steder på få minutter og hvis man studerer historiske luftfotos, er der endda mulighed for at sammenligne hvordan en kirkegård ser ud i dag og hvordan den tidligere har set ud. Teknologien er et godt redskab til at dokumentere udvikling.

Træerne tilfører stor værdi. Kirkens og træernes livsrytmer samarbejder og har et samliv der klæder hinanden, hvor træerne danner rum og volumener. Ofte er det træerne, der giver kirkegården sin identitet og som både formidler sammenhæng med og afgrænsning mod omgivelserne, hvad enten det er i et bymiljø eller i det åbne land.

Anvendelse af træer

Arkitektonisk og kulturelt har træer i århundreder været

et væsentligt element på danske kirkegårde. Først som spontane træer, der har vokset hvor et frø er spiret frem, senere, fra anden halvdel af 1700-tallet, har man plantet mere bevidst med arter og plantemønstre for dermed at styre kirkegårdens udtryk.

Der var flere formål med plantningerne. Dannelse af rum på kirkegården, så man visuelt kunne adskille afdelinger, opfyldelse af en drøm om et pastoralt landskab eller som ornamenter på kirkegården, måske med sjældne træer, der viste noget om udsyn eller interesser.

Ønsker til plantninger er i dag ofte de samme. Vores mentale udvikling går ikke så hurtigt som den teknologiske. Kirkegårdens udvikling er et meget langsomt skuespil.

I mange forhold, også med plantning af træer, må det være sådan, at man i enhver tidsepoke finder ud af, hvad der er rigtigt og fornuftigt og herved være med til at sætte nye aftryk i historien. Alt andet ændrer sig jo også og mange kirkegårde er i dag æstetisk under pres fra omgivelserne. Det er en realitet man skal forholde sig til og som ikke var så relevant for 100 år siden.

Fra midten af 1800-tallet anlægges mange assistens kirkegårde som byernes begravelsespladser. Her er der sjældent en kirke men måske et kapel til højtideligheder. Her er det kun de store træer der skaber stedet. Mange af disse kirkegårde blev placeret et stykke udenfor byen, men byerne voksede og favner i dag kirkegårdene. Det er ofte træerne der gør, at kirkegården i skala passer til omgivelsernes bygninger.

Set med nutidens øjne er der især tre forhold, hvor træer spiller en stor rolle for kirkegården. Træer kan definere en kirkegård og i samspil med kirken gøre det til et særligt sted, træer kan skabe helt særlige stemninger og virkninger, der taler til menneskers sanser, stimulerer hjernen og giver oplevelser og træer har indflydelse på en række fysiske forhold som læ, temperatur og levested for dyr og fugle.

Træer og strukturgivende beplantning er elementer, der formår at skabe sammenhæng og helhed, selv når de enkelte afdelinger er meget forskellige. Øjet og hjernen er gode til at opfatte hierarki, så man først opfatter de store linjer og derefter detaljerne. Det er et vigtigt forhold ved indretning af kirkegårde.

Dyrkning og pasning

Det er en meget ansvarsfuld opgave at forestå træplant-

ninger. Træer er store og varige og man skal derfor tænke sig godt om, når man planter. Hvad er visionen, hvad vil man opnå, hvad skal man opleve og hvordan bliver det, set fra landskabet? Og ikke mindst – hvordan skal træerne passes?

Det sidste først. Det er i grunden ikke ret svært, for træer, valgt og plantet med omhu, behøver ikke særlig megen pasning. Skovens træer eller de store træer i byens parker bliver ikke puslet nævneværdigt og bliver nemt 2-300 år gamle, hvis det er lind eller eg, måske lidt yngre hvis bøg, hestekastanje, ask eller ahorn.

Det er først, hvis man begynder at save og regere at træerne får behov for særlig pleje og pasning. Væksten følger saksen siger man. Nye skud bryder, hvor der er skåret eller klippet, og ofte i meget stor mængde.

Men store træer skal ikke aves og saves! De bliver sjældent kønnere, udgifterne stiger, sygdomme indfinder sig og der opstår risiko for nedfald af grene.

Det er vigtigt man planter efter det man vil opnå. Man må derfor beskrive idéen og visionen. Er det et fritvoksende lindetræ – så planter man det og lader saven være. Ønsker man et beskåret træ, f.eks. en stammehæk - så planter man efter det og starter formning og klipning i en ung alder, hvor det er nemt, billigt og tålsomt for træet.

Det er et stort og ansvarsfuldt privilegie menighedsrådene har, at få lov til at forestå udvikling af kirkegårdens plantninger og at arbejde med drift og fornyelse af kirkegårdens træbestand. Man arbejder med levende væsener, der bliver langt ældre end en selv og som har mange år foran sig. Vilkår og opgaver er som skovriderens, der også skal tænke i et langsigtet perspektiv. Der er derfor mange grunde til både at passe godt på træerne og at sikre at der også i fremtiden er træer som skaber værdi på kirkegårdene. Landsbykirkegårde er ret forskellige i deres udtryk. Nogle er beplantede med karakterfulde træer, andre er helt åbne. Det gør en stor forskel om kirkegården ligger højt og frit eller om den ligger som en del af en landsby. Især indramningen og randplantningens karakter betyder meget for oplevelsen.

Træer tilfører karakter og poesi. Ofte ses kirkegårdene på lang afstand, når mægtige træer antyder, at her er noget særligt. Træer er i den sammenhæng fuldkronede træer med et karakterfuldt udtryk, forskelligt fra art til art.

Består beplantningselementerne af alléer, træerækker eller

Fyrrelund på Rønne kirkegård 2015, et karakterfuldt sted på kirkegården. Plantningen dækker dog også for kraftværkets dominerende bygninger og set udefra fremstår kirkegården inviterende med de eventyragtige skovfyr.

Stammehæk af lind på Fredens kirkegård i Odense 2011. De præcist tildannede træer formår at skabe et særegent rum med helt egen karakter. Hækkene er af buksbom og tilfører et stramt, men frodigt præg i rummet.

andre sammenhængende systemplantninger er træets egenart måske lidt sløret. Her er det til gengæld vigtigt at træerne har ens kår og drift, så helheden bliver det afgørende forhold.

På nogle kirkegårde kan det desværre opleves, at man har misforstået hvordan man dyrker træer og hvordan de skal se ud. Saven og liften kommer ofte i brug med det resultat at kirkekassen tømmes for penge og at affaldsbunken fyldes med det, der skulle være et karaktergivende træ eller beplantning. Der sker tillige det, at store sår efter savning bliver indfaldsveje for svampe, og så starter et forfald, der næppe var tilsigtet.

Naturligvis kan der være træer eller rækker af træer der er blevet gamle og hvor den sidste fase i træets liv er ved at sætte ind. Døden kan forhales lidt ved at fjerne dele af kronen, men kønt bliver det sjældent, kun dyrt. Når tiden er inde til at træerne er ved at ældes og forfaldet begynder skal man derfor overveje fremtiden nøje så resourcerne bruges fornuftigt.

De træer man planter, er ikke et færdigt træ, der bare kan vokse frit. Det skal dyrkes en tid, for at vi kan være sikre på den fulde skønhed. Rod og top er de steder der skal forkæles lidt. I de første vækstsæsoner skal et nyplantet træ forsynes med ekstra vand i tørre perioder. Det er samtidig med at landmændene har de store vandingsmaskiner ude. Regn med 4-600 liter vand der skal tilføres pr. træ pr. sæson og så skal der suppleres med lidt gødning.

Selvom jorden er rigtig godt forberedt til dyrkning, har træet i starten en krone, der er meget stor i forhold til roden, så lidt hjælp er nødvendigt.

I samme korte periode er der normalt også behov for lidt klipning i kronen, da opbygningen måske ikke er helt i orden endnu. Klipning skal være så betids, at det alene er små klip med en saks, der bygger en flot, stærk og smuk krone op. Man kan sige, at det drejer sig om ganske få klip til et par kroner stykket. Det illustrerer at det er enkelt, billigt og meget hensigtsmæssigt.

Under normale omstændigheder er der ikke mere at gøre! Kun at passe på ikke at beskadige stamme og vækstjord – og så glæde sig. Også over, at i de næste måske 200 år, er der andre der også får glæde!

Efter plantning er det rimeligt at sætte et mål på 10-15 år som en etableringsfase og nogle hundrede år som den modne fase, hvor træernes betydning er størst. Alle indsatser skal afpasses herudfra. Det svarer tidsmæssigt lidt til at have børn, hvor de første 15-18 år også er en vækst- og dannelsesfase, hvorefter man klarer sig selv.

Hvilke træer skal man så plante? Her skal man starte med nogle overvejelser af forskellig art. Hvordan er de stedlige kår som jordbund og klima? Hvilket arkitektonisk udtryk ønsker man for de næste mange år? Er der et tidligere udtryk man gerne vil genskabe? Måske er der opstået et behov for at dæmpe eller skjule noget i nærheden?

Opgaven skal tages som en spændende udfordring. Det er ikke alle, der får lov til at træffe så store dispositioner. Der må en idé og en plan til, og når plantningen er udført, så skal man huske at fejre det! Der er trods alt skabt noget der rækker meget langt frem.

Træernes funktioner og anvendelse

Værdien af træer kan inddeles i tre temaer, de kulturhistoriske værdier, herlighedsværdier og de fysiske værdier, men værdierne skal dog altid ses i en helhed, fordi oplevelser og funktioner er sammenhængende og komplekse.

Træer skaber rum. De kan tilføje struktur og form og de danner ofte ryggraden i grønne anlæg, både på kirkegårde og andre steder.

Træerne medvirker til at vi opfatter kirkegården som et defineret sted. De kan formidle skala, hvilket måske er vigtigere end nogensinde, da meget nybyggeri er stort, både i højde og omfang. Selvom kirkebyggelinjerne respekteres, er der meget at hamle op med i et område, hvor kirkegården måske ligger centralt, men omgivelserne i øvrigt er præget af byggeri til landbrug, industri eller moderne boligområder.

Træer kan give kirkegården tyngde og fortælle en særlig historie. Mange landsbykirker formår ikke i sig selv at tilføje en visuel tyngde. Her er sammenhøringen mellem kirke og træer afgørende.

På køreture i landskabet er det ofte markante træer man ser på afstand og først tættere på oplever man kirke, træer og diger i deres samspil. De tider, hvor kirken var den højeste bygning i sognet er for længe ovre.

Træer giver oplevelser og har stor herlighedsværdi. Naturoplevelse, oplevelser af årstiderne og mangfoldighed i vækst er eksempler. På mange kirkegårde ses specielle arter der har stor ornamental virkning.

Herlighedsværdi er af stor betydning for menneskers trivsel. Herlighedsværdi omfatter også dyrkningsglæde, oplevelse af skønhed, oplevelse af livsprocesser og den suggestive kraft der kan være forbundet med oplevelsen.

Det er erfaringen, at det er noget de fleste kender til og forstår, men måske savner ord for. Også fagfolk savner ofte ord for de oplevelser, stemninger og virkninger man gerne vil fremhæve, så der er måske et emne at forske i?

En sommeraften kan et bestemt træ være en stor oplevelse, men det der huskes, er måske i virkeligheden oplevelsen af sollyset, der diffust flimrer gennem kronen og efterlader et indtryk, der kræver meget at forklare. Malere og poeter er måske blandt dem der bedst kan fortolke, men sikkert er det, at virkningerne kan være både store og stærke. Og så er der i øvrigt rigtig mange bryllupsbilleder hvor træer spiller en stor rolle!

Træer har mange fysiske funktioner. De giver læ, de er klimamodererende, de giver skygge på varme sommerdage og store træer har både stor fordampning af vand og lagring af store mængder CO₂. Listen over funktioner er lang og spænder fra det globale om regnskovenes betydning til det lokale om det enkelte træs betydning for miljøet.

Nogle hævder at træer kan være ubekvemme. Bladene er livgivende, men falder af om efteråret. Træerne rammer udsigter ind og tilføjer perspektiv, men kan forhindre et 360 graders frit vue. Træerne bruger af jordens frie vand og konkurrerer hermed med andet vi gerne vil dyrke.

Det er jo korrekte iagttagelser, men der er også nogle proportioner der skal overvejes. De små ting, der måske kan drille lidt i dagligdagen, må ikke få lov at herske over langt mere essentielle værdier som skønhed, oplevelse og glæde.

Visse plantningsmønstre benyttes ofte på kirkegårde og er gode virkemidler, en slags byggesten, der gør det nemmere at tage stilling.

Randtræer er velkendte. Det er store eller mellemstore træer, plantet i en taktfast række lidt indenfor diget eller af og til lidt udenfor. Funktionen er helt klart at definere kirkegården som et særligt sted, afgrænset med dige og træer mod omverdenen. Det er her indenfor, i et rum med vægge af træer, med kirken som centrum og med himlen som loft at livets højdepunkter foregår, herunder begravelse af de døde.

Værdien af sådanne rumdannende vægge er derfor meget stor og samtidig får kirken en helt særlig position i rummet.

Indre træerækker giver struktur og kan være ryggrad i anlægget, så kirkegården nemt opfattes og man kan finde rundt. Rækker kan stå i en fast takt eller træerne kan være jævnt fordelt eller spredt lidt, så rækken får et andet udtryk.

Træer med stor ornamental virkning på Gjellerup kirkegård 2016. Et par kyndige kirkegårdsledere drøfter sikkert, at det er meget hensigtsmæssigt med purrene af taks, bl.a. for at sikre træernes rodvækst.

Piletræer på Fønnesbæk kirkegård 2016. Træerne danner en lille lund og skal ikke aves eller saves, men udvikler sig kun med naturens påvirkning for at opnå et udtryk som kun naturen kan forme.

Alléen er en dobbelt række omkring en sti eller vej og er et meget stærkt arkitektonisk element som stiller noget særligt i udsigt. Der skal være noget for enden. I herregårdsalléer er det jo slottet eller gården der er for enden, men mindre kan også gøre det.

Fritvoksende træer er mest brugt ornamentalt og kan være overordentlig karakterfulde og byde på oplevelser. Forbillederne er blandt andet den store blodbøg på gårdspladsen eller den højt kuplede hestekastanje midt på plænen. Mindre kan sagtens gøre det. Træer som paradisæble, hjertetræ eller magnolie har stor ornamental virkning og måske kan store æbletræer, valnød eller japanske kirsebær være anvendelige både med deres ornamentale virkninger og med deres eventuelle frugter. Fugle og dyr vil blive tiltrukket og skabe liv og oplevelse.

Andre træplantningstyper er den lille gruppe på tre til fem træer, den klippede stammehæk, det levende hegn eller nøddegangen.

Det er en fornuftig idé, at træplantninger har forbillede i kulturlandskabets elementer, hvorfra man kender dyrkningsmønstre, udtryk og virkninger. Det gør det nemmere at drøfte indsatser, både i forbindelse med anlæg og efterfølgende i driften.

God forvaltningsskik

Folkekirken er ejer af en betragtelig del af den samlede, danske træbestand. Ejerskabet omfatter ikke bare kirke-

gårdene, men også præstegårdshaver, kirkeskov og andre anlæg.

Der følger ansvar med, når man har sådan en position, og det ansvar skal forvaltes med glæde, indsigt og kløgt.

At forvalte træer betyder, at man skal arbejde med dyrkning. Ligesom hos landmanden og forstmanden medfører god og fornuftig dyrkning en stor værdiforøgelse. Det kan man også opleve på mange kirkegårde. I drift og pleje betyder det, at man tager de rigtige beslutninger på de rigtige tidspunkter. Og det er som regel tidligt, hvor indsatsen er billig og afkastet stort. Nødvendige udtyndinger skal foretages i tide. Hvis man ikke er så kyndig, så er et godt råd at man skal bruge saks og ikke sav – så er man i tide. Rettidig omhu er ikke et bonmot, men noget helt afgørende for dyrkning og vækst.

Man kan godt forestille sig beskårne og formede træer på kirkegårdene. Rigtig godt endda. De har et ret statisk udtryk og kan skabe karakter. I sagens natur er sådanne elementer ikke store, men kan være overordentlig smukke. Her gælder to regler. Træerne skal tildannes fra ganske unge og når man har lagt sig fast på et bestemt udtryk, kan man ikke uden videre fravige.

Det samme gælder systemplantninger som træerækker og alléer. Her er det afgørende at systemet er intakt. En allé med mange huller er ikke helt, hvad man kunne drømme om. Plejen skal derfor sikre, at alle individer er ens og har samme kår.

Da der på mange kirkegårde er blevet god plads, kan man godt slække noget på stramheden i visse plantninger. Et bredt græsband, hvor træerne vokser spredt kan være et meget udtryksfuldt element og er ikke så sårbart overfor udfald af et par træer.

Man kan sjældent have træer af forskellige aldre stående i bestand. Træernes føde er lys – og det kæmper de enkelte planter om. I en række eller en hæk har alle deres plads og får hver især deres udsnit af lysmængden.

Planter man små træer ind i en bestand, vil de ofte være nødt til at række ud efter lys og bliver derved skæve og tynde. Nogle huller i en række går an, men når det er blevet så mange at helheden er ved at gå tabt er det bedste ofte at rydde og plante nyt. Efter 10-15 år er elementet genskabt og fungerer igen i mange, mange år.

Begynder plantningen, rækken eller alléen at sygne hen med toptørhed, nedfald af kviste, angreb af svampe mm. er det sjældent en god idé at bruge en masse ressourcer på vedvarende topkappinger, styninger og afskæringer. Der er vellykkede eksempler fra herregårdshaver på sådanne operationer, men det er dyrt, skal følges op med få års mellemrum, er sjældent en berigelse og er i virkeligheden bare end udskydelse af den fornuftige og meget billigere løsning. At etablere et nyt element, der kan glæde i rigtig mange år.

Ansvarlige forvaltere vælger altid at gøre tingene ordentligt, at udnytte de naturgivende muligheder og at gøre tingene i tide.

Det giver nemmest succes - og det er billigst i længden.

Styr på træerne

Værdier skal der værnes om. Begrebet mode eller trend findes ikke når det gælder træer. Mode er noget flygtigt og kan ikke anvendes i denne sammenhæng. Den der planter et træ for at være moderigtig, har ikke forstået opgaven. At plante for de kommende generationer – det er hvad det handler om.

I menighedsrådet skal kirkegårdens indretning og udtryk jævnlige drøftes, herunder træernes tilstand og virkning. Man kunne ønske, at der altid forelå en træplan og en træpolitik for kirkegården, så man i sognet vidste hvad der blev lagt vægt på og så skiftende menighedsråd kunne sigte mod samme mål.

Et sådant værktøj kunne forankre driften og sikre, at der

bliver gjort det nødvendige, kun det nødvendige og ikke noget herudover. Det er ikke nogen stor opgave, men en spændende opgave, hvor menighedsrådet kan efterlade både en attraktiv kirkegård og en vision til efterfølgerne. Og så bliver der mulighed for at fortælle en god historie i sognet og lade borgerne få et indblik i en eller flere af rådets opgaver.

En træpolitik skal give svar på hvad der er den bærende idé på kirkegården, hvad man skal opleve og naturligvis hvordan man kommer så vidt. Man skal også tage stilling til hvordan man håndterer, når der sker noget uventet som stormfald eller angreb af insekter eller svampesydomme. En sådan plan er simpel at udarbejde men et godt grundlag i det daglige arbejde og til at træffe beslutninger ud fra.

Selvom træerne er menighedsrådenes ansvar, er reglerne sådan, at provstiet skal godkende nyplantninger, fældninger og store indgreb. Typisk søger provstierne råd hos stiftet og deres konsulenter, men man kan også selv forberede sig godt, ved selv at søge råd hos erfarne og kyndige personer. Som med mange ting i livet kan det være en rigtig god idé at spørge flere steder.

Howdan sikrer man, at de store træbestande som folkekirken ejer bliver forvaltet kvalificeret? Provstierne er en væsentlig aktør og provsterne har et stort ansvar. Provsterne fører tilsyn med kirkegårdene ved regelmæssige provstesyn og man kan ikke forandre væsentlige forhold uden accept fra provstiet. Det gælder også træerne.

Provsterne kender de enkelte kirkegårde og menighedsråd. Sikkert også gravere og kirkegårdsledere og provsterne er en slags kulturbærere, i og med, at de kommer rundt i hele provstiet og har netværk i stiftet. Det store overblik er hos provsterne.

Provsterne vil nok indvende at de har mange opgaver. Jo, men det er jo ikke nogen ny opgave, blot at ansvaret måske skal systematiseres og fokus øges. Når der er spørgsmål om ændringer på kirkegården, kan provsten jo bare bede om, at der fremlægges en langsigtet plan for kirkegårdens træer til sagsbehandlingen.

Et øget fokus på træerne og deres værdi vil givet skærpe både interessen og glæden ved at have ansvaret og dermed medføre en høj kvalitet af træerne og at kirkegårdene også i fremtiden er kulturhistoriske helheder med træer, kirke og kirkegård. ■

STAMA Løvsuger

- Elektrisk fremdrift og 13 hk B&S Vandguard motor til sugeenheden.
- Lader op under kørsel.

STAMA Parker EL

- Vedligeholdelsesfrie gelbatterier.
- Lad med 3-vejs tip.
- Pålidelig og let at betjene.

STAMA Multi EL

- Med affjedret foraksel for god kørekomfort.
- Smal model med mange tilbehørsmuligheder.
- Hydraulisk drejelad.

NESBO Miljørive

- Skuffer, river og planerer i én arbejdsgang.
- Fås som bugseret eller liftophængt.
- Arbejdsbredde: 1000 - 2000 mm.

STAMA Mini EL

- Knækstyret og med vendbar førersæde.
- Servostyring.
- Hydraulisk tiplad (Manuel drejelad som ekstraudstyr).

STAMA Maxi EL

- 4-hjulstræk (4WD).
- Knækstyret og med vendbar førersæde.
- Hydraulisk tiplad (Hydr. drejelad som ekstraudstyr).

STAMA Micro EL

- Handy lille ståtruck med vippelad.
- Nem på- og afstigning.
- Stort tilbehørsprogram.

SE OG PRØV DET
STORE UDVALG AF
STAMA MASKINER
HOS NEDENSTÅENDE
FORHANDLERE:

Almas Park & Fritid, Ålborg & Brønderselv

Lyngfeldt A/S, Hadsten

Anker Bjerre A/S, Holstebro & Lemvig

Herning Skov, Have & Park A/S, Herning

Vemas A/S, Vejle

Varde Have og Skovmaskiner ApS, Varde

Hans Holm A/S, Tinglev

Sønderborg Skov- Park & Have Maskincenter ApS, Sønderborg

Heden Maskinforretning A/S, Ringe

Havdrup Maskinforretning A/S, Havdrup

ALTERNATIV ALLE HELGEN II

FØLELSERNE RUM

Af Jens Dejgaard Jensen,
j dj@skk.dk

Vasketøj. Det hvide vasketøj hænger og drypper på vasketøjssnoen. Det er vasketøj fra mormor, farfar, tante, mor og andre familiemedlemmer. Det kan også være vasketøj fra mennesker, som ikke var i din nærmeste familie, men som også spillede en vigtig rolle i dit liv. En kollega, en nabo eller en fra en fjern fortid.

Her kan du vælge at dyppe tøjet i et varmt bad, fordi det menneske, du tænker på, fortjener det. Men der er også mulighed for et koldt bad, fordi der kan være vanskelige og smertefulde følelser i dine minder om en bestemt person. Foto: Jens Dejgaard Jensen. Tekst: Studio Ritual Art/Ida van der Lee.

Resumé: 3. november 2018 lagde Silkeborg Kirkegård plads til kunstværket All Soul's Day Everywhere af den hollandske kunstner Ida van der Lee. Kunstværket bestod af en række installationer, hvor rituelle handlinger til minde om afdøde kunne afprøves. Reportagen i Kirkegården 6/2018 uddybes her, med kunstnerens ord og med flere eksempler på feedback fra deltagerne.

Alt på kirkegården har betydning. Tilsyneladende ligegyldige ting, så som en strandsten eller en bestemt plante på

graven, kan have en ganske særlig betydning for ham eller hende, der besøger et gravsted. Efter at have oplevet Ida van der Lees kunst på kirkegården, skal vi måske omskrive den første sætning: Alt på kirkegården er følelser, kirkegården er et rum for følelser.

Ida van der Lee skriver i sin rapport om arrangementet: "Det var som om en dør til livet åbnede sig igen", sagde en kvinde, som besøgte All Soul's Day Everywhere i Holland i 2007. Jeg havde egentlig glemt udsagnet, men nu, efter

oplevelserne i Danmark, huskede jeg det og begyndte at tænke nærmere over det. Hvad var det hun sagde? Sagde hun, at hun ikke længere tog del i livet? Følte hun sig død? Er det, hvad vi kan opleve, når en af vore kære dør? Hun var måske så forbundet med den afdøde, at hun stadig følte hans nærhed, men ingen kunne se det. Hun var meget alene med sine følelser, og ingen turde spørge.

I Danmark sagde mange til mig, at døden er et tabu-eme. Vi tier om det. Men vi tænker det burde være anderledes, for lukketheden er problematisk. Så måske er din All Soul's Everywhere en god måde til at frigøre danskerne lidt. Nogle gange fik jeg også at høre: Danskerne er generete, gå forsigtigt til værks.

Og så gennemførte vi All Soul's Everywhere på Silkeborg Kirkegård. Og jeg så ingen generte mennesker. Jeg så glade øjne, selv om de nogen gange var fyldt med tårer. Mange mennesker takkede mig.

Der var en dejlig stemning, solen var med os, efterårsdagen var smuk. Og deltagerne var ikke generte, de følte sig lettede. Forberedelserne sammen med de mange frivillige var godt og meget positivt. Samarbejdet med kunstmuseet, kirkegården og KK44 Festival var forbilledligt. Alle disse superlativer lyder måske som overdrivelser, men for mig var det en vidunderlig oplevelse og resultatet var godt." ■

Gåsespillet. Gæs finder altid vej. De symboliserer sjælen og tilliden. Vælg en gås, der passer til personligheden af det menneske, du har mistet og sæt den på et billede, der passer til din kære.

Del med de mennesker, der står rundt om, hvorfor du valgte netop dette billede. Hvad siger det om det menneske, du holdt af? Kast så terningen, som symboliserer skæbnen.

Flyt det tilsvarende antal øjne frem og se, hvilket billede din gås nu står på. Undersøg hvilken betydning dette billede har i forhold til din kære. Foto: Lars Bay. Tekst: Studio Ritual Art/Ida van der Lee.

"Tusind tak for et fantastisk arrangement med Allerhelgensritualer på Vestre Kirkegård.

Det var så rørende at blive berørt på denne måde. Stations - vandringen var så livgivende og gav mange minderige stunder med afdøde.

At vandre ind i mange forskellige følelsesrum, hvor ord ikke slår til, det var så sanseligt og følelser blev til krop og kød.

Det var en velsignet gave at være med til. Det ville være så glædeligt, at det kunne blive en fast tradition hvert år til allerhelgen at mindes de døde på denne måde.

Tak for jeres mod til dette initiativ - fortsæt gerne igen til næste år.

Det var som at blive ramt af nådens lys på sådan en dag."

”Jeg har længe ville skrive til jer vedr. denne smukke dag. Nu var jeg igen på kirkegården på årsdagen, hvor jeg mistede min kære veninde.

Og dette mindede mig om, at det er vigtigt at i får en respons på den smukke og minderige dag d. 3.11.

At mindes de, som er gået bort gennem samtale, aktiviteter og handling er meget berørende, berigende og helende for de som er efterladte.

Jeg vil virkelig håbe, at det vil gentages næste år og I vil lade alle de gode erfaringer spredes til alle kirkegårde i Danmark.

Det er en helt unik og livsbekræftende måde at give en kirkegård liv og lys.

Mange TAK for en smuk og minderig dag.”

”Tak til dem der har gjort det muligt, for min mand og mig, at få den enestående sansede oplevelse, hvor krop (gå i frisk luft) og sindet blev bevæget, fordi ildstederne og mindestationerne ikke talte til hjernen, men til hjertet. Det var en meget stærk oplevelse.

Vi mistede vores voksne søn for ca. 2 år siden, tabet - sorgen - savnet vil være en del af vores liv for altid. Men hverdagen bliver, at tåle det vilkår og alligevel langsomt lukke glæden ind i hjertet.

Vi fik vasket vores søns skjorte i varmt vand, sådan en fysisk ting gjorde jeg i starten efter tabet, men har ikke givet mig selv lov til siden. Vi har allerede en mindehylde med foto og hvor forskellige småting symboliserer karaktertræk, begivenheder, foretrukne lidenskaber m.v. Der bliver skiftet ud i småtingene. Stearinlyset bliver tændt morgen og aften. Ovennævnte er noget vi har praktiseret intuitivt. Gåsespillet gjorde kæmpe indtryk, jeg vil opfinde mit eget spil, som vi kan benytte til vores søns fødselsdage, hvor vi plejer at samle et par af hans venner og lidt familie, vi besøger vores søns ”have” og mindes og derefter hygger vi med lidt mad.

Eftermiddagen i går var en stærk og smuk oplevelse, en dejlig måde at mindes på i pagt med naturen. Vi håber virkelig, at denne event må blive gentaget, f.eks. hvert 5 år (den er nok dyr og stor at skulle etablere hvert år) men der kunne måske hvert år tændes små ildsteder som skaber liv og god stemning, samt mulighed for at lægge et løg i plænen.

Tak igen.”

” Tak for et fantastisk arrangement.

For mig var det en vidunderlig og livsbekræftende oplevelse at deltage i.

Selv har jeg for nylig mistet min svigermor og det var bl.a. min bevæggrund for at deltage.

Da jeg ikke længere er en del af min svigerfamilie har jeg savnet et rum til at mindes et menneske jeg holdt meget af og for mig var det oplagt at deltage.

Jeg føler det er et rigtig godt bud på noget vi mangler, rum til at mindes og sørge, også selvom det måske er længe siden vi har mistet.

Vi har fine traditioner omkring begravelsesdagen men når vi kommer længere bort fra tabet taler vi ikke mere om det. Ingen tør starte den svære samtale op og mange går alene med sorg.

Et arrangement som dette kan være en god hjælp til at starte samtalen, både når man ingen har at dele med eller i fællesskab med andre.

Her kort min oplevelse:

Jeg ankom glad og forventningsfuld, måske mere nysgerig end egentlig klar på at engagere mig aktivt i mit eget sorgarbejde, men stille og roligt blev jeg alligevel ført ind til mit eget tab.

Jeg oplevede grin og glæde da jeg plantede blomsterløg og delte de sjove kælenavne vi ind imellem får givet dem vi elsker med en anden deltager.

Jeg fik hjælp til at blive sporet ind på mit eget tab da jeg delte karaktertræk, minder og fortrængte evner med hjælpere ved gåsespillet og bordet med de mange figurer.

Da jeg ankom til bålet hvor det var tid til at give slip på det smertefulde og smelte det fastfrosne var jeg et helt andet sted end ved ankomsten til kirkegården 40 min. før.

Jeg var stille, i kontakt med min sorg, og det virkede utroligt stærkt at finde ind til den følelse der skulle ”brændes” af for derefter at give slip og se isterningen smelte.

Herefter havde jeg ikke rigtig overskud til at gå ind i mere men følte mig meget fredfyldt da jeg gik hjemad.

Hvor er vore kirkegårde på mange måder dejlige rum og jeg håber de også fremover vil kunne benyttes på lignende måde hvor vi er mere aktive i arbejdet med de svære følelser.”

Kirkegårdskonferencen 2019

Torsdag den 7. marts på Nyborg Strand

Konferencen ser på, hvordan man holder kirkegården attraktiv i en tid med konkurrenter i farvandet og udfordringer internt. Hør bl.a. disse oplæg:

- **Planlægning og engagement skaber tidssvarende kirkegårde**
Jan Støvring, landskabsarkitekt og seniorkonsulent, IGN
- **Kirkegården skal være et godt tilbud**
Henrik Lund, kirkegårdsleder, Nakskov Kirkegårde
- **Økonomien som strategisk redskab**
Kirsten Sønderby, formand for provstiudvalget, Aabenraa Provsti

Se www.ign.ku.dk/kirkegaarde

KØBENHAVNS UNIVERSITET
INSTITUT FOR GEOVIDENSKAB OG NATURFORVALTNING

WEIDEMANN

designed for work

Kvalitet og service går hånd i hånd hos os

En original Weidemann maskine har fortjent sin position gennem mere end 50 års erfaring omsat til dybdegående tests, kvalitetskontrol og konstant udvikling af både maskine, reservedele samt tilbehør.

Med markedets laveste driftsomkostninger er Weidemann minilæssere til jer, der forventer kvalitet og pålidelighed.

Vores serviceafdeling er på i samtlige døgnets timer og 365 dage i løbet af året. Vores dygtigere montørstab har veludstyrede servicevogne og tilbyder professionel vedligeholdelse og assistance, når I har brug for det.

Stemas Maskinsalg A/S
Tolsagervej 2, 8370 Hadsten
86 43 49 00
www.stemas.dk
stemas@stemas.dk

STEMAS
member of JMM GROUP, Scandinavia

Champost®
Møglækkert til haven

HAR I UDFORDRINGER MED UKRUDT? HVORDAN ER JORDENS GØDNINGSTILSTAND?

- BÆREDYGTIGE LØSNINGER I ET PRODUKT, PRØV JORDFORBEDRING LAVET PÅ HESTEMØG.
- SØREN KØRER GERNE FORBI MED VAREPRØVER.
- LÅNGTIDSVIRKENDE ORGANISK GØDNING.
- MÅ ANVENDES TIL ØKOLOGISK BRUG.*

- FÅ ET BESØG INDEN SÆSONEN STARTER.
RING 96 19 18 80

Champost® | Gærupvej 11 | 7752 Snedsted | Tlf.: 96191880 | e-mail: hg@champost.dk

* Et ikke-økologisk produkt, der er godkendt til økologisk jordbrugsproduktion efter retningslinjerne i rådsforordning nr. 834/2007.

BØRNEBEGRAVELSESPLADSEN PÅ NORDRE KIRKEGÅRD

Tekst og foto: Thue de la Cour, Thue.De.La.Cour@randers.dk
Funktionsleder/ Skov og Landskabsingeniør, Randers Kommune

Gravstederne i børneafsnittet har obligatorisk renholdelse og kan rumme både urner og små kister med børn på op til 2 år.

Børnebegravelsespladsen på Nordre Kirkegård i Randers blev oprettet på baggrund af henvendelser fra pårørende til afdøde børn, som synes, at de manglede et afsnit, der var specielt indrettet til børn.

Alternativet på Nordre Kirkegård var før i tiden enten en børnemindeplæne eller et gravsted blandt voksne.

Vi skulle først finde et areal hvor i, der ikke har været begravet før, da der er forbud mod genanvendelse af gamle gravsteder på Nordre Kirkegård grundet nogle vanskelige forhold i jorden, såsom blåler og vandstuvning, der gør,

at begravede kister kun forgår langsomt. Det lykkedes at finde et hyggeligt lille hjørne, hvor der ikke havde været begravet før, fordi der har stået et stort piletræ før i tiden. Landskabsarkitekten Anne Brandt fik til opgave at tegne skitserne til et hyggeligt lille afsnit med 46 pladser, som kunne passes ind på "hjørnet" som vi havde fundet, uden at det blev for dominerende og uoverskueligt.

Gravstederne er 1,25 m. x 1,25 m. og de har en 0,5 meter høj takshæk som baghæk. Den samme type hæk omkranser hele afsnittet, da hækkene helst skal være lave, så de ikke er for dominerende i det relativt lille afsnit. På de

De ledige gravsteder er tilplantet med lave stauder i hvid og lyse nuancer af blå og lyserød. Hele afsnittet er omkranset af en lav takshæk, og i hjørnerne er plantet en lille tjørn; Crataegus nitida 'Indi'.

usolgte gravsteder og i hjørnerne, har vi brugt forskellige lave stauder i lyse nuancer i hvid, blå og lyserød. I hver af de tre hjørner plantede vi en lille tjørn med paraplyformet krone, Crataegus nitida 'Indi'. Tjørnen har nogle flotte bær og et pænt løv om efteråret, og så bliver den først og fremmest ikke for stor til afsnittet selvom den vokser til.

Begravelsespladserne er for børn i kiste op til 2 år og for børn i urne, er alderen fastsat til 12 år, da det er den alder, hvor vi skelner mellem barn og voksen i vores krematorie. Fredningstiden for et barn under 2 år i kiste og for en urne

er begge på 10 år, og derfor kan vi også give den samme pris for erhvervelse af gravstedet. Prisen er inklusiv renholdelse på børnegravstederne og den er identisk med prisen for vores øvrige urnegravsteder på kirkegården. Efter oprettelsen af børneafsnittet er det blevet tydeligt for os, at der er en stor interesse for afsnittet og jeg tænker også, at der sagtens kan være det andre steder end i Randers, hvor der endnu ikke er oprettet et lignende tilbud til sørgende småbørnsforældre. ■

KIRKEGÅRDENE PÅ ÆRØ

Tekst og foto: Tommy Christensen,
tchristensen@outlook.dk

Detalje fra Ærøskøbing kirkegård. Se det er et "Lapidarium".

Ærø er en fantastisk charmerende og dejlig ø i det sydfynske øhav. Set sådan lidt fra oven af, har Ærø form som en udtrådt sutsko. 91 km² udtrådt sutsko med Søby i storetåen og Marstal i hælen og en masse andre lækkerier der ind imellem.

På Ærø bor der omkring 6.000 mennesker, så det er på mange måder et pulserende samfund, som dog nok lider under at ungerne, for de flestes vedkommende, forlader øen når de er færdige med grundskolen og skal videreudan-

nes, finde job og skabe karriere. Men alt i alt findes der på denne ø alt hvad hjertet kan begære og der sejler færger til fastlandet og Fyn med jævne mellemrum hele dagen. Her kan man godt bo hvis man er kørt træt i trængsel og fynske og jyske motorveje, og er mere til fagre kyster og smukke landskaber i et lidt lavere gear. Hvorvidt den vigtigste by på Ærø er Ærøskøbing eller Marstal er der delte meninger om, og jeg vil af sikkerhedsmæssige årsager undlade at favorisere og blot sige at det er et par dejlige byer, som lagde navn til to kommuner før sammenlægningen til Ærø kommune.

Detalje fra Ærøskøbing Kirkegård.

Marstal kirke, smukt beliggende ved gågaden.

Samarbejde om kirkegårdsdriften

Ligesom kommunerne på Ærø blev lagt sammen, er 6 sogne, fordelt på 4 pastorater, blevet lagt sammen og hedder i dag Ærø pastorat. Ærø menighedsråd administrerer og er arbejdsgiver for 7 kirker og 6 kirkegårde på øen, og det er de 6 kirkegårde jeg vil fokusere på i denne skrivelse.

Kirker og Kirkegårde er fordelt med passende mellemrum i hele sutskoens længde (ca. 30 km.), startende i vest med Søby kirkegård i storetåen, næste kirkegård når man kører mod øst er Bregninge og så er det ellers Tranderup kirkegård, Ærøskøbing kirkegård, Store Rise kirkegård og sidst Marstal kirkegård i hælen. Kirkegårdene er små charmerende perler, der trods traditions- og egnsbestemt indretning, er meget forskellige i deres udtryk. Som alle kirkegårde i Danmark har kirkegårdene på Ærø udfordringer med overskudsareal på grund af ændrede begravelsesskikke; jeg var så privilegeret at få en eksklusiv rundtur med repræsentanter fra menighedsråd og kirkegårdenes ansat-

te. Brainstorming med dedikerede og engagerede gravere, fordelt over et par dage var et af sommerens højdepunkter for mig. En ledende graver og en håndfuld gravere, som hver især nidkært passer deres lille perle af en kirkegård. Jeg fornemmede et godt sammenhold i flokken og en pæn portion stolthed når de fortalte og viste rundt. De ansatte er vidt forskellige i forhold til faglige baggrunde, men ens for dem alle var den glæde ved arbejdet de udstrålede. Forskelligheden er her en styrke da man er et team, der samarbejder om kirkegårdsdriften på øen: Det den ene ikke kan, det kan den anden, og derfor kommer man hele vejen rundt, hvilket kan fornemmes og ses.

Detaljer fra kirkegårdene

At komme ind på alle detaljer som findes på Ærø's kirkegårde vil temmelig sikkert fylde en stor og tyk bog, så denne skrivelse skal kun opfattes som en appetitvækker for jer som er til smukke grønne rum og kulturhistorie. En forlænget weekend på Ærø, med fokus på kirkegårdene,

Detalje fra Marstal gamle kirkegård.

Marstal kirkegård med et smukt kig til vandet.

Detalje fra Marstal kirkegård.

Rise kirke er stor og var i tidligere tider også kirke for folk fra Marstal.

er rigtig god underholdning og kan varmt anbefales. Det er gratis at køre med bus på Ærø, så det er bare at sætte sig ind og stige af og på, man bestemmer selv farten, bussen kommer en gang i timen. Se det er god service.

Hvis man skal fremhæve et par interessante detaljer, kan det være de runde kirkegårde i Store Rise og Bregninge. De 2 kirkegårde ligger godt beskyttet bag imponerende kampestensmurværk, med små nicher og hyggelige indgangspartier som en del af murværket. Meget tykke kam-

pestensmure med rødt tegl på toppen. Højtbeliggende Søby kirkegård med et fint kig til Lyø, Avernakø og Drejø, og hvor en forgrønnelse af kirkegården er påbegyndt, lige som man i Tranderup er på vej til det mere parkagtige look.

Ærøskøbing kirkegård blev forvist til udenfor byen i 1806 ligesom kirkegårdene i mange andre danske købstæder. Her er smukke hækforløb af gamle lindetræer og man har brugt sirbuske til inddeling af de forskellige kvarterer, lidt

Detalje fra Rise kirkegård.

Detalje fra Tranderup kirkegård. Måge med masser af Vættelys, som er forsteninger af blæksprutter som levede i "Kridttiden"

Detalje fra Tranderup kirkegård.

Detalje fra Bregninge kirkegård, læg mærke til den imponerende mur.

Detalje fra Bregninge kirkegård. Man bestemmer selv om man vil have hæk eller stenkant om gravstedet.

Detalje fra Søby kgd.

Man arbejder allerede med det parkagtige look i Søby.

usædvanligt men med en fin, fin effekt. Her findes også den mest henrivende lille rodebutik af et lapidarium: Om det er en tilfældighed, eller om det virkelig er gennemtænkt, kan man kun gisne om.

Sidst men størst har vi Marstal kirkegård, som er en typisk by-kirkegård, der bærer præg af søfartens betydning for samfundet. Smuk kirkegård med mange spændende detaljer og et fint, aktivt lille kirkegårdskapel, samt et usædvanligt smukt kig til vandet. Kirken og den gamle kirkegård inde i Marstal by er i allerhøjeste grad et besøg værd; det er søfarts- og kulturhistorie på højt plan.

Ps.

Når I nu stiger af bussen i Store Rise, ved alderdomshjemmet, og bevæger jer ca. 500 m. hen til kirken, så bør man gå yderligere 250 m. ned til Rise Bryghus, hvor man kan få en lækker frokosttallerken og en Rise Valnød fra fad: Så bliver det ikke bedre... Skål og velbekomme ☺ ■

Grillo®

FX 20 Zero Turning

Nyeste frontmonterede Zero Turning klipper. Hurtigt skift fra bioklip til bagudkast.

Grillo FD 450

FD450 med 113 cm. frontmonteret klippe-bord, 450 liters opsamler. Leveres med højtip.

agrinova
GARDEN EQUIPMENT

Professionelle løvsugere og vertikalskærere

Se hele vort store program på www.kiba.dk

KIBA
PARKMASKINER

Skolevej 30 · 8960 Randers SØ
Tlf. 70 25 00 20 · info@kiba.dk

LÆSERBREV: KIRKEGÅRDEN ER EN DEL AF DET KIRKELIGE ARBEJDE

Af Hans-Henrik Nielsen, hhnne@outlook.com

Formand for Økonomi- og kirkegårdsudvalget i Landsforeningen af Menighedsråd

Landsforeningen af Menighedsråd samarbejder bl.a. om den årlige kirkegårdskonference med Københavns Universitet, FAKK og FDK.

Steen Jensen, stenhugger og medlem af menighedsrådet i Nykøbing Mors, skriver i et brev til Landsforeningen af Menighedsråd, som er bragt i Kirkegården nr. 5, at Landsforeningen totalt forsømmer kirkegårdene.

Landsforeningens svar til Steen Jensen:

Kære Steen Jensen

Tak for dit brev om kirkegårde.

Landsforeningen af Menighedsråd forsømmer ikke kirkegårdene, og vi er helt enige med dig i, at kirkegårdsområdet er vigtigt. Selvom det måske endnu ikke er så synligt, så er området de senere år opprioriteret i vores arbejde, og resultaterne vil blive synlige.

Plejeplaner og udviklingsplaner handler ikke kun om det praktiske. Det handler i høj grad om, hvordan man betragter sin kirkegård, hvordan den indgår i det kirkelige arbejde, og hvordan den indgår i det daglige liv i byen eller landsbyen. Hvis der i dit brev ligger en antydning af, at

Landsforeningen burde være mere tydelig med, hvordan menighedsrådene burde drive kirkegårdene, så er vi ikke enige. Vilklårene for at drive landets ca. 2.100 kirkegårde er meget forskellige, det lokale kendskab og den lokale identitet er vigtig, og det lokale menighedsråd må på hvert enkelt sted træffe sine afgørelser om drift og udvikling af deres kirkegård.

Du opregner en række konkrete kritikpunkter, blandt andet at Økonomi og kirkegårdsudvalget i Landsforeningen kun taler om økonomi. Her må vi påpege, at vi udover at samarbejde om den årlige kirkegårdskonference med Københavns Universitet, FAKK og FDK, også med de samme partnere p.t. arbejder på en bogudgivelse, som skal inspirere menighedsrådene til at gennemtænke kirkegården og herunder dens drift. Det handler om langt mere end det praktiske, men også om inddragelse af lokalsamfundet, om hvilke rekreative formål kirkegården kan have, om mangfoldighed af gravsteder og meget mere.

Et andet kritikpunkt er, at Landsforeningen af Menighedsråd bør kigge på kirkegården som en del af kirken. Kirkegården er en del af kirken. Vi har gennem de senere år har sagt det på den måde, at kirkegården er en del af det kirkelige arbejde. Den er ikke blot en driftsopgave, et begravelsesvæsen, som menighedsrådet har ansvar for, men at der er en grund til, at netop folkekirken varetager opgaven de fleste steder. Det præger vores debatter og workshops f.eks. på årsmødet.

Du spørger endvidere om, hvornår der sidst har været en omtale i Menighedsrådenes blad af kirkegården. Vi har også inden for de sidste år haft et helt tema om kirkegårde og begravelsesformer, så det er ikke et område, vi undgår, men må også huske på, at menighedsrådene har mange ansvarsområder, og derfor dækker bladet områderne bredt.

Dit synspunkt om, at den årlige kirkegårdskonference

skulle være mere holdningsbearbejdende ligesom Landsforeningens årsmøde er vi enige i. Konferencen kunne med fordel være mere politisk. Men dels er der forskellige synspunkter på dette i arrangørkredsen, dels er 2/3 af deltagerne ikke politisk ansvarlige men ansatte på kirkegårdene. På konferencen i 2019 sættes der fokus på, hvordan kirkegården forbliver eller bliver attraktiv. Det handler i høj grad om holdninger.

Du synes det er en kæmpe fornærmelse, at Landsforeningen har meldt sig ud af Foreningen for Kirkegårdskultur. Vi mener, det er godt og væsentligt, at Foreningen for Kirkegårdskultur fremmer arbejdet med kirkegårdskultur. Men Landsforeningen går generelt væk fra medlemskab af andre foreninger og deres bestyrelser for at fokusere på vores arbejde for menighedsrådene, men vi samarbejder gerne med alle relevante organisationer, herunder Foreningen for Kirkegårdskultur, om sager hvor vi har fælles interesseområder. ■

Transportere el – benzin – diesel
250 – 1200 kg lasteevne

Vacuumsuger flere modeller

NICODAN

Nicodan Teknik Aps Lysemosen 25, DK – 8600 Silkeborg
Tlf 8757 2055 www.nicodan.dk info@nicodan.dk

Hasselholm AB
Professionel rod-, stød- og stubfræsning gennem 34 år

Hækfræsning
er et af vore mest efterspurgte fræseprodukter
når man skånsomt og effektivt vil fjerne rødderne
fra et vildvokset buskads eller en gammel hæk.

Hasselholm AB - Box 263 - SE-441 25 Alingsås
Tel. +46 (0)322-502 90 Fax +46 (0)322-551 80 -
www.hasselholm.se - info@hasselholm.se
Vort gratisnummer: 80 88 12 16

PÅ VEJ MOD GRØNNERE KIRKEGÅRDE

Af Tilde Tvedt, tit@ign.ku.dk
Landskabsarkitekt, Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning

I Veggerby er udviklingsplanens hovedgreb at dele kirkegården op i et indre rum med begravelse som hidtil og et ydre rum med græs og spredte træer. Den nye takshæk, der indrammer det indre rum, anes i midten af billedet, hvor stien skifter fra perlesten til græs. Foto: Jan Støvring

Kirkegårdene er ikke længere alene på markedet. Askespredning vinder frem, og den første private begravelsesplads er åbnet. Årets kirkegårdskonference handler derfor om, hvordan man holder kirkegården attraktiv. Besøg på mere end 30 kirkegårde viser, at mange er godt i gang med at fremtidssikre. Resultatet er ofte en mere grøn og frodig kirkegård.

På Veggerby Kirkegård i det vestlige Himmerland træder

man fra perlesten til græs, når man bevæger sig lidt væk fra kirken. Samtidig passerer man en takshæk, lidt højere end de andre hække, som bugter sig ned gennem gravstedsrækkerne. Den nye hæk indrammer den inderste tredjedel af kirkegården, hvor de aktive gravsteder fremover samles. Resten af kirkegården omdannes med tiden til et mere naturpræget område med blomstergræs, lyng og spredte tjørn m.m. På sigt kan denne del af kirkegården også rumme naturprægede gravsteder.

Ørbæk Kirkegård har omlagt ankomstarealet, der var præget af store flader med perlesten, så det er mere grønt og indbydende. Billedet viser processen, hvor ledige gravsteder blev tilplantet med stauder, og perlesten erstattet med græsarealer. Foto: Anders Beck Larsen

Det lokale engagement

Veggerby er et eksempel på de mange kirkegårde, der er i gang med at fremtidssikre anlægget. Det er både nødvendigt og også muligt, fortæller seniorkonsulent Jan Støvring fra Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning efter besøg på mere end 30 kirkegårde. Den store rundtur er led i arbejdet med bogen 'Kirkegårde i udvikling' og viser, at det ikke behøver at være uoverskueligt at sætte en udviklingsproces i gang, hverken i forhold til tid eller penge.

"Vi ser mange måder at løse opgaven på, og folk er generelt gode til at finde løsninger, der passer til de muligheder, man har", siger Jan Støvring. Han fremhæver, at det lokale engagement spiller en stor rolle for, om projektet lykkes. Det gælder både, når man laver en udviklingsplan, og når den skal føres ud i livet. Der, hvor alle har været med i arbejdet, føler folk ejerskab til planen. "Det giver

også bedre løsninger og mindre risiko for, at planen samler støv i skuffen bagefter," vurderer Jan Støvring.

Øget frodighed

Ledig plads og behovet for nye typer gravsteder er typisk drivkraften for at gå i gang. Resultatet er meget ofte en grønnere kirkegård. "Vi kan se, at udviklingsprojekterne de fleste steder fører til, at kirkegården bliver mere frodig, bl.a. i form af (mere) græs, staudeplantninger og nye træer," fortæller Jan Støvring. Græs erstatter typisk perlestensdækkede arealer og giver dele af kirkegården et grønt gulv, der binder de forskellige elementer sammen til en helhed. Græsset giver også nye muligheder for at opholde sig på kirkegården. "Vi har mødt eksempler på, at folk medbringer et tæppe og sætter sig på græsset, når de besøger et gravsted. Det supplerer fint de muligheder, bænken giver," konstaterer Jan Støvring.

Med udviklingsplanen har en del af Gørslev Kirkegård fået en mere parkagtig karakter. Nogle besøgende er begyndt at tage tæppe med til at slå ud på græsset, når de besøger et gravsted. Foto: Jan Støvring

På Lyderslev Kirkegård er ledige gravsteder tilplantet med stauder, hvor der også kan sættes urner ned. Foto: Jan Støvring

Driftsopgaven bliver ikke nødvendigvis større, når kirkegården udvikles, men måske anderledes. På Refsvindinge Kirkegård har menighedsrådet engageret Nyborg Kirkegårde til at stå for driften. Foto: Jan Støvring

Der er dog også udfordringer i at skabe en mere grøn kirkegård, især i forhold til at få nye beplantninger godt i gang. Erfaringer fra kirkegården viser, at det kræver ekstra tid til vanding og ukrudtsbekæmpelse – og nogle gange også nye teknikker og viden, når nye typer beplantninger skal etableres.

Driften ikke mere krævende

Man kunne måske frygte, at de nye udgaver af kirkegården vil gøre den daglige drift mere krævende. Det er dog ikke erfaringen derude. ”De fleste af dem, vi har snakket med, vurderer, at driftsopgaven er af samme omfang eller mindre, når først græs, stauder, træer o.l. har etableret sig,” siger Jan Støvring. F.eks. fører udviklingsplanen ofte til færre gravstedshække og dermed mindre af det nedslidende arbejde med at klippe lave hække. Noget af tiden bruges måske i stedet på at luge og trimme stauder. Typisk bliver der også færre arealer med perlesten at holde fri for ukrudt, men til gengæld kører man så mere med græsslåmaskinen.

Han har ikke mødt indvendinger mod den nye grønhed, der også giver større variation over året. ”Kunsten er at gennemføre forandringerne uden at sætte de kulturhistoriske værdier over styr. Det gøres mange steder ved at bevare dele af kirkegården, som den er, og vælge nye materialer med omtanke, så de føjer sig ind i traditionen på stedet,” fortæller Jan Støvring. En del kirkegårde bruger også udviklingsplanen til at genskabe elementer fra tidligere tider, f.eks. randplantninger af træer.

Hør mere den 7. marts

På Kirkegårdskonferencen den 7. marts kan man høre meget mere om, hvordan man holder kirkegården attraktiv. Se programmet på www.ign.ku.dk/kirkegaarde, hvor man også kan tilmelde sig. Konferencen arrangeres af Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning i samarbejde med Foreningen af Danske Kirkegårdsledere, Forbundet af Kirke- og Kirkegårdsansatte og Landsforeningen af Menighedsråd. ■

Kirkegårde i udvikling

Besøg og samtaler med menighedsråd, gravere og kirkegårdsledere på mere end 30 kirkegårde danner grundlag for bogen 'Kirkegårde i udvikling: Eksempler og løsninger'. Bogen sendes til alle kirkegårde via provstierne og kan læses som e-bog på www.kirkegaardsudvikling.dk fra den 1. marts.

Digitalt Kirkegårdskort

OPMÅLING I HELE DANMARK

13	123	127	256	260	264
14	124	128	257	261	265
15	125	129	258	262	266
16	126	130	259	263	267

- Opmåling
- Kort
- Plejeplaner
- Rådgivning
- Protokoller
- Afsætning
- Ajourføring
- Nummerering
- 25 års erfaring

Landinspektørcentret
Nygade 46 - 7400 Herning - tlf. 97 12 36 88
herning@lcdk.dk - www.lcdk.dk

Udviklingsplaner | Naturkirkegårde
Omlægninger | tilgængelighed og meget mere...
Book os til en rådgivningsdag

Engtoften 3, st. 15
8260 Viby J
Telefon 86 52 17 77
www.wadlandskab.dk
marina@wadlandskab.dk

Lynge Naturgødning ApS
e-muld

**Muld • Spagnum • Barkflis • Træflis
Topdressing • Grus • Granitskærver**

Levering med lastbil eller afhent selv
Container udlejning

www.l-n-g.dk

Slangerupvej 16 • 3540 Lynge • 48 18 73 50

- også i bigbags

NATURRUH – NYT TYSK GRAVSTEDSKONCEPT

Af Jørn Skov,
tonder-kirkegaard@mail.tele.dk

I gravstedskonceptet 'NaturRuh' er der plads til både dyr og mennesker – og plejen af området kan holdes på et minimum. Foto: BdF, Bonn (Germany)

Nyt gravsteds koncept har modtaget den tyske innovationspris på Gartenbau 2018.

Projektet 'NaturRuh – Natürlich erinnern', er af ministeriet for Ernährung und Landwirtschaft (BMEL), Bund deutscher Friedhofsgärtner (BdF) og Zentralverband Gartensbau (ZVG), blevet tildelt den tyske innovationspris for 2018. Begrundelsen er bl.a., at det fremadvisende gravstedskoncept byder på en værdig beplantning, sammen med en stor biologisk diversitet.

'NaturRuh' arealer fremstår med særlig fokus på en naturlig beplantning og et lille ressourceforbrug til pleje, så afdelingen også får præg af naturbeskyttelse. Foderpladser, fuglekasser, insekthoteller og mulighed for jordboende dyr, er tænkt ind i indretningen af afdelingen, sammen med farverige stauder, der også er gode værtsplanter for insekter.

Beplantningens sammensætning betyder, at der året igennem bydes på blomstrende planter og levesteder for insekter og dyr. Den valgte beplantningsplan for stauderne

er et resultat af et samarbejde med Bund deutscher Staudengärtner; planteplanerne kan fås hos de tyske stauderplanteskoler.

'Kirkegårde er et vigtigt multifunktionelt rum med stor værdi, der giver mulighed for at tilbringe fritiden i grønne omgivelser, derudover har de en stor økologisk funktion. I tætte boligområder, giver de adgang til frisk luft, transporterer forureningsstoffer væk og bringer afkøling til de varme sommerdage. Igennem kirkegårdens struktur, med mange små enheder, giver de derudover et afvekslende levested for flora og fauna. Kirkegårdene giver herigenem et vigtigt bidrag til livskvaliteten og fremtidens liv i byerne. Konceptet 'NaturRuh' hjælper os til en stærkere bevidsthed for betydningen af grønne områder i byerne.' udtaler ZVG generalsekretær, Bertram Fleisher.

Der kan fås mere materiale om NaturRuh på hjemmesiden www.naturruh.de, og igennem BdF m.fl.

Kilde: Friedhofskultur 10-2018 ■

Af Christian Høybye Hougaard,
chha@km.dk

Lampepudsergræs (Pennisetum), her i vintertilstand på Gjellerup kirkegård.

PRYDGRÆSSER

Prydgræsser er velegnet som solitær plante, men kan også bruges i mange andre forskellige sammenhænge.

Botanisk tilhører prydgræsserne fire forskellige plantefamilier: halvgræsserne (Cyperaceae), sivfamilien (Juncaceae), dunhammerfamilien (Typhaceae) og græsfamilien (Gramineae).

Prydgræsserne stammer fra vidt forskellige egne, med varierende klima og jordbund, og de stiller derfor vidt forskellige krav til vækstforholdene. Planten er utrolig hårdfør, og kan klare sig, uden en hel masse pleje. Prydgræsser ses tit i de danske haver, som en fritstående plante (solitær). Men den er også god i kombinationen med andre planter, eller er velegnet til at lukke et helt område af med. Græsser på enkelte tomme gravsteder på kirkegården, vil være en oplagt mulighed for at lukke et areal af, og få et dekorativt udtryk rundt om på kirkegården, uden en hel masse pleje. Der findes utrolig mange forskellige sorter, og dermed kan der skabes mange forskellige udtryk. Det må forventes i de fleste tilfælde, at man skal holde planten i ave, da den ellers kan brede sig til steder, hvor man ikke ønsker det. Delingen sker bedst af større

planter i det tidlige forår, eller straks efter afblomstringen i løbet af sommeren. De ikke-stedsegrønne arter nedskæres om foråret, og endelig ikke før vinterens komme! Prydgræsser kan fint kombineres med stauder, hvilket giver et fint udtryk. Der findes også stedsegrønne arter blandt prydgræsserne; især slægterne frytle (Luzula) og star (Carex). Har man et anlæg med vand, kan prydgræsserne også anvendes her. Her er siv og dunhammer velegnet.

Der findes mange specielle prydgræsser. En af dem, som har et meget flot dekorativt udtryk, er Japansk blodgræs 'Red Baron'. Den giver en rigtig god kontrast og er iøjnefaldende. Den egner sig også godt i en krukke. Planten holder den røde farve, indtil vinteren sætter ind. Jo, mere sol den får, jo mere rød bliver den i løbet af sommeren. Lampepudsergræs (Pennisetum) er en tuegræs som ikke bliver så høj, max. 1 meter. Den er flot med sine rævehaler (blomstringen), og giver et flot udtryk. Jo varmere sommeren er, jo flottere blomstring. Den kan varmt anbefales til tomme gravsteder, da den lukker godt af, og bliver ikke alt for høj. ■

Elefantgræs (Miscanthus) i vintertilstand på Gjellerup kirkegård.

Japansk blodgræs (Imperata cylindrica 'Red Baron'). Foto: Screenshot fra Majland Stauder ApS, www.majland.dk

KATO-IHI minigravere

Salg - service - reservedele

KATO-IHI 12VXE

1260 kg · Motor 13 HK · Udskydelige bæltter 870/1130 mm
Japansk kvalitet · Servo proportional joystick

KATO IHI

Kontakt Vagn Hansen 23 67 88 44 (Syddjylland) eller Brian Sandfeld 24 81 44 88

BRDR. HOLST SØRENSEN A/S
FOR FREMTIDENS LANDBRUG, BYGGE & ANLÆG

TLF. 76 88 44 00 · WWW.BHSRIBE.DK

DENNIS NÆSER

Af Dennis Næser, dgn@horsenskirkegaarde.dk
Kirkegårdsleder, Horsens Kirkegårde

At blive ansat som kirkegårdsleder har gennem flere omgange været et ønske, men af flere årsager og tilfældigheder kom det først til opfyldelse med min ansættelse ved Horsens Kirkegårde.

Jeg har igennem hele min studietid interesseret mig for kirkegårde, da de repræsenterer alt indenfor landskabsarkitektfaget. Plejeplaner, udviklingsplaner, driftsmanual, driftsplaner, GIS, logistik, æstetik, kulturhistorie, havekunsthistorie, plantekendskab, botanik, landskabsplanlægning, tegning, anlægsgartneri mv.

Lidt om mig

Mit navn er Dennis Georg Næser. Jeg er født og opvokset i Tingberg, Brønshøj, København. Jeg er 48 år, gift og bor i Gjessø tæt på Silkeborg. Jeg har tre børn, to drenge på 8 og 12 år og en datter på 20 år.

Jeg er uddannet som landskabsarkitekt på KVL, og vores årgang var den sidste med 1 års praktik som en del af uddannelsen. Så jeg var heldig at have tegnestuepraktik i Parkafdelingen i Københavns kommune, anlægsgartneripraktik i anlægsgartnerfirmaet Sven Bech A/S, og Planteskolepraktik i træplanteskolen SITAS.

Praktikpladserne gav en masse praktisk viden og kontakter.

Igennem mine ansættelser har jeg arbejdet både med ledelse og forvaltningsmæssige opgaver, hvor drift af grønne områder har gået gennem alle mine ansættelser.

København

Efter endt uddannelse på Landbohøjskolen i 1997 blev jeg ansat i Københavns kommunes Parkafdeling – det sted hvor

”Som leder er en af mine vigtigste opgaver at skabe rammer, retning, råderum og relationer for medarbejderne. At skabe en arbejdsplads hvor medarbejderne, når de vågner om morgenen, har lyst til at tage hen på.”

Forandringer er kommet for at blive.

Administrationsbygningen er opført på det areal, hvor der tidligere har ligget væksthuse fra den tid, hvor kirkegården selv producerede sommerblomster.

jeg også havde været i praktik -, som driftsplanlægger.

Her var min opgave at registrere samtlige af kommunens parker i GIS og udarbejde driftsplaner for disse. Arbejdet medførte også udarbejdelse af udbudsmateriale for enkelte parker med efterfølgende tilsyn med disse. Jeg fik også udarbejdet træregistreringen af samtlige af kommunens gadetræer.

Omorganisering og en dygtig chef såede spirerne til min interesse for ledelse og lysten til at afprøve mig selv inden for dette nye område.

Hvidovre

I 2004 blev jeg så ansat som driftsleder for Parkafdelingen i Hvidovre Kommunes Vej & Park. Her blev en af mine første opgaver at etablere teams.

Da afdelingen på daværende tidspunkt var formandsstyret, var det en stor udfordring at etablere teams og ændre kulturen på arbejdspladsen til en ny kultur, hvor medarbejderne fik medbestemmelse, ansvar og medindflydelse på deres arbejdsdag og de daglige arbejdsgange.

Jylland

Det blev til 5 udfordrende år og mange forskelligartede opgaver i Hvidovre Kommune, indtil min kone og jeg fik børn og besluttede os for, at flytte til Jylland for at få mere tid til hinanden og børnene.

Vi sagde begge vores stillinger op i København og flyttede til Silkeborg, hvor vi fandt et dejligt hus i Gjessø, der ligger lidt sydøst fra Silkeborg i nærheden af Them.

Min plan var på dette tidspunkt at vende mere tilbage til landskabsarkitektfaget og mere væk fra ledelse, men skæbnen og antallet af ledige stillinger på dette tidspunkt ville det anderledes.

Viborg

Så jeg blev igen ansat som driftsleder i 2009 og denne gang i Viborg Kommune, Park & Vejservice, hvor jeg sammen med afdelingslederen havde ansvaret for cirka 167 arbejdere på både det grønne og sorte område (park- og vejområdet).

Den største udfordring i min ansættelse i Viborg Kommune kom, da det blev besluttet, at Park & Vejservice skulle konkurrenceudsættes (udliciteres) og afgive kontrolbud.

At gøre afdelingen klar, konkurrencedygtig og skære alt ind til benet, - her iblandt at skære medarbejderstaben ned til cirka 98 medarbejdere var hård. Vi kæmpede med blod, sved og tårer og vandt licitationen. Jeg er den dag i dag glad og stolt over, at Viborg kommunes Park & Vejservice stadig eksisterer og fortsat er en god og driftig arbejdsplads.

Processen omkring konkurrenceudsættelsen i Viborg var hård for det psykiske arbejdsmiljø, og det havde også omkostninger for mig, så jeg ønskede at droppe ledelse endnu engang.

Aarhus

Så jeg blev i 2014 ansat som projektleder og landskabsarkitekt i Aarhus Kommune, Grønne områder, hvor jeg var driftsansvarlig for de grønne områder i den nordlige del af Aarhus – uden ledelsesansvar. Men som noget nyt for mig fandt jeg ud af, at jeg savnede ledelse. Jeg savnede det at arbejde med og udvikle mennesker.

Horsens kirkegårde

Så hvis jeg kunne finde en stilling, der indeholdt en kombination af ledelse og min uddannelse som landskabsarkitekt, ville det være optimalt, og da stillingen som kirkegårdsleder ved Horsens Kirkegårde blev opslået, søgte jeg denne og blev ansat 1. januar 2018.

Ledelsesmæssige plan

Da jeg blev ansat, havde Horsens Kirkegårde været igennem en turbulent tid, hvor en del medarbejdere havde opsagt deres stillinger, og der lå – og ligger - derfor en del udfordringer og løse ender, der skal bindes sammen igen. Personalet, der består af både yngre og ældre medarbejdere, har oplevet en masse forandringer uden en forklaring på disse. Vi skal alle – medarbejdere og ledelse - finde den ”røde tråd” igen og ændre den negative kultur, der er blevet skabt gennem de seneste års oplevelser.

Det er svært at flytte en kultur, men jeg mener, det kan lade sig gøre, hvis alle føler sig set, hørt og anerkendt. Og i den proces er det vigtigt at få sjælen til at følge med.

Jeg mener, at ”forskellighed er en styrke”, ”sammen er vi stærke” og ”forandringer er kommet for at blive”. For synliggørelse af det sidste har jeg på mit kontor stående en gravsten, hvorpå påskriften ”Hvil i fred, plejer” er skrevet. Stenen skal symbolisere, at forandringer er kommet for at blive. At vi som arbejdsplads hele tiden skal udvikle os og følge udviklingen i samfundet. Det vi plejede at gøre, er ikke altid det mest rigtige. Vi skal som kirkegård udvikle os i takt med det omgivende samfund, og vi skal tilpasse os den udvikling, der sker omkring os. Dette gælder alle aspekter på kirkegårdene, både inden for drift og kultur.

Jeg mener, at som leder er en af mine vigtigste opgaver at skabe rammer, retning, råderum og relationer for medarbejderne. At skabe en arbejdsplads hvor medarbejderne, når de vågner om morgenen, har lyst til at tage hen på. Samtidigt er det vigtigt, at aflevere vores medarbejdere tilbage i samme stand som vi modtager dem om morgenen – her tænker jeg på et godt arbejdsmiljø.

Jeg har i dag nogle gode, dygtige og kompetente medarbejdere, som fremtiden kan bygge på. Aldersfordelingen på arbejdspladsen gør, at vi både har de ældres erfaring og de yngres nysgerrighed, men samtidig vil der være en naturlig afgang, og nye vil komme til.

Der ligger forsat en indsats i at udvikle Horsens Kirkegårde til at være en god arbejdsplads, hvor vi alle kommunikerer og samarbejder på en ordentlig måde.

Faglige plan

Efter nu lidt over et års ansættelse er der forsat en masse jeg skal lære om kirkegårdene, driften og administrationen, og en masse udfordringer som jeg glæder mig til. I det forgangne år har sikring af gravsten haft sin plads i opgavestabelen, og ligeledes har bevaring af bevaringsværdige gravsten også fyldt en del. Et arbejde som bestyrelsen havde igangsat, inden jeg tiltrådte som kirkegårdsleder.

På det faglige plan ligger der relative store opgaver og venter på at komme i gang. Jeg vil her nævne, at vi arbejder på at få etableret en filterlinje mere på krematoriet, så vi kan have vores 2 ovne kørende samtidigt, for at vi kan imødegå det stigende kremationstal. Vi vil i indeværende år etablere en skovkirkegård og bygge en ny personalebygning til medarbejderne på Vestre kirkegård. Så der ligger mange spændende projekter og venter på at blive sat i gang.

Mit ønske for fremtiden på Horsens Kirkegårde er at skabe et sted, der giver mening for alle. Både for de medarbejdere der arbejder på kirkegårdene, og for de borgere der er gravsteds-ejere eller brugere af kirkegården som et grønt åndehul.

Jeg ser frem til at sammen med mine medarbejdere at tage fat på disse udfordringer og skabe en god arbejdsplads således, at vi har lyst til og glæder os til at tage på arbejde, når vi vågner om morgen. ■

Fakta om Horsens kirkegårde

Horsens kirkegårde består af tre kirkegårde og dækker tilsammen et areal på cirka 25 hektar:

- Vestre Kirkegård er fra 1939 og har et areal på cirka 15 hektar.
- Østre kirkegård er fra 1876 og har et areal på cirka 7 hektar.
- Nordre kirkegård er fra 1835 og har et areal på cirka 3 hektar.

På Vestre kirkegård ligger også vores kapel fra 1939 og krematorium fra 1989.

Organisation

Horsens kirkegårde ejes af 3 sogne:

- Klostersogn
- Vor frelser sogn
- Sønderbro sogn

Hvert sogn har en repræsentant i forretningsudvalget og yderligere 2 repræsentanter i bestyrelsen, der deraf er på i alt 9 medlemmer.

Medarbejdere

På Horsens kirkegårde er vi i alt 27 ansatte/medarbejdere:

- 1 Kirkegårdsleder
- 1 Kirkegårdsassistent
- 20 medarbejdere på kirkegårdene heraf
 - 8 på Vestre kirkegård
 - 8 på Østre kirkegård
 - 4 på Nordre kirkegård
- 1 rengøringsassistent
- 3 administrative medarbejdere
- 1 gartnerrelevplads (for tiden ubesat)

NY I ARBEJDSMILJØGRUPPEN?

Kom godt i gang med Folkekirkens Arbejdsmiljøuddannelse

Læs mere på
menighedsraad.dk

Glade medarbejdere leverer et bedre stykke arbejde. Og du er valgt til at være med til at sikre, at arbejdsmiljøet er godt i din kirke. Men hvordan griber man den opgave an? Det kan du lære på Folkekirkens Arbejdsmiljøuddannelse.

Du får:

- Overblik over arbejdsmiljøopgaverne
- Viden, metoder og konkrete værktøjer, der sætter arbejdet i system
- En erfaren underviser med stor indsigt i folkekirkens særlige udfordringer
- Mulighed for at udveksle erfaringer med dine medkursister, som er menighedsrådsmedlemmer, præster og medarbejdere i folkekirken.

Landsforeningen udbyder uddannelsen på vegne af Folkekirkens Arbejdsmiljøråd.
Læs mere og tilmeld dig på menighedsraad.dk/kurser.

“Meget kompetent underviser, der er rigtig god til at inddrage kursisternes erfaringer.”

PETER DUE, GARTNERMEDARBEJDER

“Rigtig god og inspirerende undervisning – også med plads til en god historie eller beretning fra ”det virkelige liv”.

ANNE-MARGRETHE NØRHOLT, ADMINISTRATIV KOORDINATOR

 LANDSFORENINGEN
AF MENIGHEDSRÅD

Dan Sand

MILJØVENLIGE EL-MASKINER TIL KIRKEGÅRDEN

ELTOR SHARP

Eltor Sharp er en miljøvenlig og energibesparende el-truck, der med sin lydlose og elegante kørsel egner sig godt til kirkegårdens snævre og lange gange. Maskinen er nem at betjene for alle, og har et højt sikkerhedsniveau.

Vare-nr. 9410311

KIRKEGÅRDSBØR

Kirkegårdsbøren er den klassiske minidumper tilført den nyeste teknik, som matcher tidens krav til funktionalitet, sikkerhed og arbejdsmiljø. Med sine brede dæk står den godt fast, og skåner kirkegårdens belægning.

Vare-nr. 8154555

SMART GO 840 EL

Med denne SMART GO 840 EL kan du nemt og hurtigt komme rundt på kirkegårdens store arealer, og udføre de daglige opgaver. SMART GO'en kører på vedligeholdelsesfrie batterier, og er nærmest lydlos på kirkegården.

Vare-nr. 9410902

KORT NYT

1

Fællesanlæg i Heidelberg

Det er en klar trend i Tyskland, at der etableres flere og flere fælles gravstedsafsnit, hvor det er muligt både at foretage kistebegravelser og urnenedsættelser, og som er rettet mod sociale fællesskaber.

Et nyt eksempel er afdelingen 'Erinnerungsgarten der Kulturen' på Bergfriedhof i Heidelberg. Afdelingen, der er på 2.200 m², er tænkt som en gravplads rettet mod personer fra andre lande, kulturer og religioner.

Afdelingen præsenterer sig med mottoet 'At leve sammen – og mindes sammen'.

Beplantningen afspejler dette i plantevalget, som består af planter hjemmehørende i Mitteleuropa, Orienten og Asien, samt alpine planter.

Kilde: Friedhofskultur nr. 1, 2019

2

Kirkegårdsafsnit for gøglere

I Tyskland er det almindeligt at der etableres gravstedsafsnit med fokus på sociale fællesskaber. På Granger Friedhof ved Rehin-Herne kanalen i Herne, er der etableret en afdeling udelukkende for gøglere. Der er i første omgang etableret mulighed for 14 dobbelte kistegrave og 13 urnegrave i et fælles gravstedsanlæg.

Baggrunden for etableringen er et ønske fra gøglerne. I august gennemføres den største folkefest i Nordrhein-Westfalen på et nærtliggende areal på 11 ha. Her mødes mange gøglere hvert år, og derfra er ønsket om at få en fælles gravplads opstået. Folkefesten varer 11 dage.

Kilde: Friedhofskultur nr.10, 2018.

3

Antallet af Urnekirker stiger

Der lukkes en lang række kirker i Tyskland i disse år, og der skal derfor findes nye anvendelser for bygningerne. En katolsk kirke i Krefeld blev i 2004 taget i brug som kolumbarium. Ideen har spredt sig til hele Tyskland. I dag er der 42 kirker, der er indrettet til kolumbarier, hvilket er en fordobling over de seneste 5 år.

Endvidere er det planlagt at ændre yderligere kirker til kolumbarier i Bremen, Bremerhaven og Siegen.

Ligesom omkostningerne på de enkelte kirkegårde er forskellige, gælder dette også for Urnekirkerne. Som gennemsnit koster en plads til en urne 18.750 kr., med et spænd fra 7.500 kr. til 26.250 kr. For to urner er det er den gennemsnitlige pris 33.750 kr. Dertil kommer normalt omkostninger til en dæklade med inskription.

Fredningstiden for en plads er normalt 20 år, og den kan forlænges.

Kilde: Friedhofskultur nr. 10, 2018

4

Nedbrydning af lig

Flere norske kirkegårde har problemer med, at nedbrydningen af lig ikke sker hurtigt nok. Det giver anledning til både etiske, arbejdsmiljømæssige og pladsmæssige overvejelser.

Den norske arbejdsgiverorganisation for kirkelige virksomheder, gravpladsrådgiveren, Norsk institut for bioøkonomi, Norges miljø- og biovidenskabelige institut, samt flere kommuner og kirkelige fællesråd, forsøger nu at få gang i et projekt, med det formål at finde egnede jordblandinger til kistegrave.

Kilde: Kronik på www.forskning.no

5

Pladsproblemer på Sydafrikas kirkegårde

Især omkring Sydafrikas større byer, kniber det med pladsen på kirkegårdene, og gamle grave bliver stadig oftere genbrugt. I Sydafrika er begravelse den mest almindelige form, og kun få ønsker en kremering.

I Johannesburg kan det dog være slut med det frie valg mellem begravelse eller kremering. Myndighederne overvejer nemlig at gøre kremering obligatorisk, for at løse kirkegårdenes pladsproblemer. Pladsproblemerne omkring de større byer skyldes dels en øget tilflytning, at anlæggelsen nye kirkegårde ikke prioriteres eller finder plads i udviklingen af landområderne omkring de større byer, samt at større landområder skal gives tilbage til den oprindelige befolkning efter ophævelsen af Apartheid-styret.

Kilde: www.naijanews.com

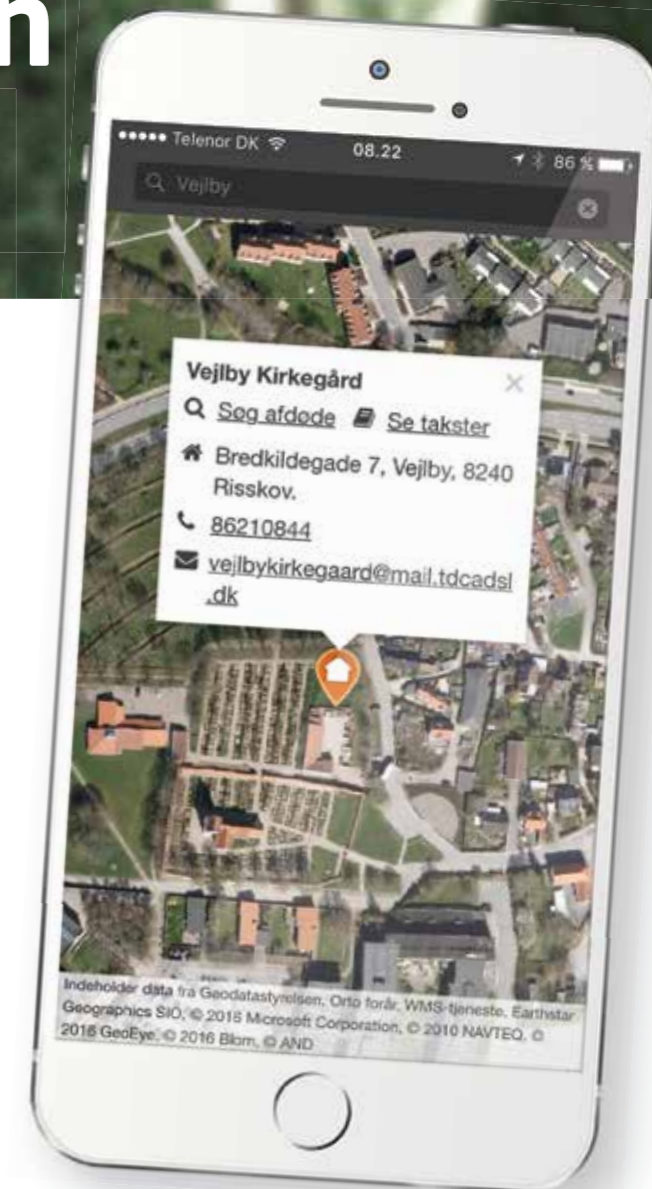
Find gravsted Gratis app til din smartphone

Gør det let for kirkegårdens besøgende

En GRATIS service, som alle kirkegårde kan tilmelde sig. På www.findgravsted.dk eller via den nye app vises placeringen af alle kirkegårdens gravsteder, samt takster og kontaktoplysninger.

Fås til både Android og iPhone (iOS).

Nu med over
1000 tilmeldte
kirkegårde

**Kontakt EG Brandsoft
på 9928 3565, og få en
gratis demonstration.**

KALENDEREN

8. september 2018 - september 2019

Gravmindeudstilling på Herlufsholm Kirkegård

Fire meget forskellige kunstnere har fået til opgave nytænke et gravminde til henholdsvis Mindelund for Herloviaere, Familiegravsted og Urnegravsted i græs. Der vil være udstillede kunstværker forskellige steder på kirkegården. Udstillingen kan ses på Herlufsholm Kirkegård, Herlufsholm Allé 169, 4700 Næstved, frem til september 2019.

21. februar 2019

Form og knudebeskæring af træer

I Fredericia arrangeres et kursus i form og knudebeskæring af træer. Tilmelding senest d. 25. januar til svend@plantefokus.dk eller på tlf. 30 32 72 33.

25. - 27. marts 2019

Lederkursus - Modul 3 - på Best Western Hotel i Svendborg

FDK afholder kurset 'Lederen som forhandler og konfliktløser' (modul 3). Se mere på FDK's hjemmeside www.danskekirkegaarde.dk. Tilmelding på mail: kursus@danskekirkegaarde.dk

7. marts 2019

Kirkegårdskonferencen på Hotel Nyborg Strand

Kirkegården er udfordret af høje takster, utidssvarende kirkegårdsanlæg og konkurrence fra både private begravelsespladser og askespredning. Kirkegårdskonferencen 2019 sætter derfor fokus på, hvordan man holder kirkegården attraktiv og konkurrencedygtig. Tilmelding senest den 21. februar på www.ign.ku.dk/kirkegaarde

3. - 4. juni 2019

Årsmøde i Foreningen for Kirkegårdskultur

Foreningen for Kirkegårdskultur afholder i Haderslev stift. Medlemmerne får invitation tilsendt - årsmødet annonceres også på hjemmesiden www.kirkegaardskultur.dk.

28. - 30. august 2019

Have & Landskab

Den grønne fag-udstilling Have & Landskab afholdes på Selandia-CEU i Slagelse. Se mere på www.haveoglandskab.dk

2. - 4. september 2019

Årsmøde for FDK og DKL

DKL og FDK afholder fælles årsmøde i Aarhus på Helnan Marselis Hotel.

26. september 2019

Kirkens Forum

Fagmessen Kirkens Forum afholdes i MesseC i Fredericia. Her vil være udstillinger med relation til kirkegårdsdrift, administration og kirkelige aktiviteter. Se mere på www.kirkensforum.dk

7. - 9. oktober 2019

Lederkursus - Modul 4 - på Best Western Hotel i Svendborg

FDK afholder kurset 'Personalejura, forvaltning og økonomistyring' (modul 4). Se mere på FDK's hjemmeside www.danskekirkegaarde.dk. Tilmelding på mail: kursus@danskekirkegaarde.dk

8. - 10. september 2021

Nordisk Kongres

I 2021 afholdes den Nordiske Kongres i Finlands tredje største by Tampere (Tammerfors).

K&S Tree Care ApS
Certificeret træpleje

Kim Poulsen
Mobil 40 32 11 90

Lunikvej 9
2670 Greve
Tlf. 43 45 11 90

ks-treecare.dk

Ole Rømers Vej 1 B-C • 9870 Sindal • www.norcar.com • tlf. 9621 9020

755xc - a6020 - a6026 - a6226 - a7236 - a7545
MINILÆSSERE

a6020

a6226

a6026

755

Stabilitet Service venlig Ergonomisk

Knækstyret maskine med ekstrem snæver vende radius, konstrueret med henblik på god ergonomi og med førerens sikkerhed i højsæde, og nem betjening. Vores maskiner overholder alle gængse stillede sikkerheds krav, og mere til.

Norcar har 50 års erfaring i produktion af maskiner og anvender kun de bedste komponenter. Norcar kan tilbyde et stort redskabs program.

KONTAKT OS FOR EN UFORPLIGTENDE DEMO HOS JER.

Foreningen af Danske Kirkegårdsledere

Formand:

Jens Zorn Thorsen, Vejle Kirker og Kirkegårde
E-mail: jzt@vejle-kirkegaarde.dk
Tlf: 29 41 86 91

Sekretariat:

Foreningen af Danske Kirkegårdsledere
Springbakken 1, 9230 Svenstrup J.
E-mail: kontor@danskekirkegaarde.dk
Tlf: 60 53 59 00

Se mere på www.danskekirkegaarde.dk

Fremsendelse af annoncer og artikler

Annoncer (reproklart materiale) skal helst afleveres som PDF-filer, for at undgå fejl i forbindelse med annoncens opsætning i bladet.

Billeder, der skal ledsage artikler, skal helst ikke lægges ind tekstdokumentet, men sendes separat i den originale opløsning. Det giver en bedre billedkvalitet i det trykte blad.

Danske Krematoriers Landsforening

Sekretariat:

Viborgvej 10
7500 Holstebro
Tlf. 40 13 02 23
E-mail: admin@dkl.dk

Formand:

Tom Olsen, Fælleskrematoriet i Ringsted
Tlf. 26 86 02 01
E-mail: tomo@km.dk

Næstformand og teknisk udvalg:

Erik Bach, Aarhus Kirkegårde
Tlf.: 89 40 27 60 - 29 20 81 58
E-mail: eb@aarhus.dk

Kursusudvalg:

Erik Bach, Aarhus kirkegårde
Tlf. 89 40 27 60 - 29 20 81 58
E-mail eb@aarhus.dk

Tommy Christensen

Tlf. 20 41 61 86
E-mail: tcchristensen@outlook.dk

Se mere på www.dkl.dk

Tidsskriftet 'KIRKEGÅRDEN'

Udkommer 6 gange årligt i samarbejde mellem FDK - Foreningen af Danske Kirkegårdsledere og DKL - Danske Krematoriers Landsforening

Oplag: 1.150 stk.

Abonnement

Pris: 336,- kr. pr. år (400,- kr. pr. år for abonnenter udenfor Danmark)
Bestilling eller ændring af abonnement sendes til kontor@danskekirkegaarde.dk

Udgivelser og deadlines i 2019/2020

Nr. 2, april 2019	20. marts 2019
Nr. 3, juni 2019	20. maj 2019
Nr. 4, august 2019	20. juli 2019
Nr. 5, oktober 2019	15. september 2019
Nr. 6, december 2019	15. november 2019
Nr. 1, februar 2020	15. januar 2020

Bladet forventes at udkomme ca. en måned efter deadline.

Annoncepriser

1 side	kr. 3.500,-
1/2 side	kr. 2.500,-
1/4 side, stående	kr. 1.500,-
1/4 side, liggende	kr. 1.500,-
1/8 side	kr. 1.000,-
Visitkort	kr. 900,-

Ved 3 indrykninger pr. år gives 5 % rabat
Ved 6 indrykninger pr. år gives 10 % rabat
Priserne er eks. moms.

FRA REDAKTIONEN

En dansk kirkegård bestegnes ofte som 'Den rummelige kirkegård'. Rummeligheden beskriver, at det er et fælles rum for alle indbyggere i sognet, både som begravelsesplads og som et fælles mindested.

Temaet for dette års temanummer vil være 'Fællesskab på kirkegården'. Dermed menes, at vi i disse år oplever, at der kommer nye aktiviteter inden for kirkegårdsdiget, hvorved der skabes nye fællesskaber med sognet. Det er primært sket på initiativ fra de lokale menighedsråd og kirkegårdsforvaltninger. For at få nye initiativer

forankret i sognene, vil fremtiden nødvendigvis byde på en åben dialog med sognets indbyggere og de interesser, som enkeltpersoner og andre foreninger varetager lokalt.

Som inspiration til dette arbejde, vil årets temanummer indeholder artikler om en række af de initiativer der er gennemført rundt om i Danmark. Redaktion er naturligvis ikke bekendt med alle disse initiativer, hvorfor I opfordres til at sende en artikel om netop de initiativer, der er sket på Jeres kirkegård.

Fornyelse med respekt for tradition siden 1982

 JESSING

- Se flere produkter på www.jessing.eu

